

Ռ. Ա. Ա. Ն. Ն. Ր.

Իրենց Նշանակութիւններով եւ այլևայլ ծանօթութիւններով

Ա. Յանգուստներ

1. ԸՆԴՈՐՁԱՅ ԻՄՈՍՏԻ ԱՌԱՅՆՆԵՐ

- Աժնեկիք (արժէք) երկու շափազանց մեծ կարևորութիւն տալ իւր անձին։
 փարայ ¹⁾).
- զինք զրեք տոյնի պարա (աշխար-
 քի հաւասար)։
- Այրէն ու էղէն (այլւոր, եղ), Գործերու լաւ և զոհացուչիչ արդիւնքը ձեռք բերած լաւ միջոց-
 տանտիկնոջ մոխրութենէն։ ներէն առաջ կուգայ։
- Աշխարք արօտ. Նպատաւոր հանգամանքներով
 մենք մէջ կարօտ. շրջապատուելով հանդերձ չ'կրնալ
 վայելել զանոնք։
- Ախս ախսին (անէծք). Թշուառներու անէծքը երբ և
 աւել տախտին (տան չատակ), իցէ ատեն մը թշուառացողներու
 կը հասնի։
- Ակ, հազար ակ (աղբերակն) Բնականաբար միևնույն տեսակ
 ճն (նվ) զինայ (զիտէ) ճր մէկ ակ։ առարկաներ իրարու հետ կը շը-
 փոթուին։
- Աղէկն (լաւը) ի գետ. Յուր բաներէն և ոչ մէկը կըր-
 ալչախն (ստորինը) ի հետ։ նայ լաւագոյն ըլլալ։
- Աղբատ, աղբատ. Մաքուր ըլլալու պայմանը՝ ան-
 քիթ սրբելուն ինչ աղբատ։ պատճառ հարուստ ըլլալ չ'է։
- Աման, աման, տուր ինձ իմ Զղջալ զոհողութեան մը վրայ,
 գտակ. որ պտի տէր (պիտի տալիւ) երբ անոր համեմատութեամբ, կամ
 ինձ պէտք չէ էն պտակ ²⁾։ աւելի շահ մը ձեռք չի բերուիր։

¹⁾ Ստորագծած բառերը թուրքերէն կամ քիւրդերէն են։

²⁾ Փարա—¹⁾/₄ կողէկ, գրեթէ։

³⁾ Վարդապետ մը միտքը կը փոխէ ամուսնանալու և այդ նպատակով
 ծառային հետ վանքէն կենէ, որ քաղաքը երթալ, ճամբան՝ փոթորիկ մը
 վարդապետին վեղարը ու գտակը օդը կը թռցնէ։ Այն ատեն վարդապետը
 ձեռքերը երկինք տարածած՝ կ'աղաղակէ, «աման, աման, տուր ինձ իմ գտակ.
 այն պտակը որ ինձի պիտի տալիւ՝ պէտք չէ։» Փաղփուրդը այս աւանդու-
 թեան խօսքերը ռտանաւորի վերածելով՝ կը գործածէ իբրեւ առած։

—Ամառ որ պառկես հովեր,
ձմեռ կը փիցուս ¹⁾ կովեր:

—Ամէկ ուր երկան շալ ու շըլ-
վար կը մանայ,
վըր գեղին մուգար կիւայ:

—Ամուսն քար՝
ձմուսն պաշար:

—Անբաղդ աղջիկ գլօխ քակեց,
(ծամի հիւսկէնները քանդել)
լուանալու:

երկինքն էլ ամպեց:

—Աներ ու փէսէն՝
վաջ չթիւի քասէն (հողէ պնակ) ²⁾:

—Անձրէւուց փախան՝
կարկտի հանդիպեցան:

—Անուն կայ,
անկուն (գործ, արդիւնք) չկայ:

—Անծիծ արծցած,
անպարոն (կամ անպարան) մեծը-
ցած:

—Աչքն էլաւ,
խիլն (շիւղ) չիստկաւ:

—Ապուր լէ (ալ) ապուր եղներ
(ըլլար).
թըղ (թող) մարդու բերան իրի-
ցէր (այլեւ):

Ծուլութիւնը ապագայ կեանքի
սպանիլն է:

Երբ մէկը իր գործի դժուարու-
թեան կամ անյաջողութեան հա-
մար ուրիշի վրայ կը տրտնջէ:

Աջող և առատ ժամանակի ամէն
մէկ անկարեւոր համարուած բան
նեղ օրի համար խիստ պիտանի է:

Անբաղդը իր ամէն գործերու
առջև դժուարութիւններ կը գտնէ:

Միաբան, ազգականներու գոր-
ծողութեան առջև՝ ամէն դժուա-
րութիւն կը վերանայ:

Վտանգէ մը ազատելով՝ աւելի
մեծ վտանգի մը հանդիպել:

Իր գործի կամ պաշտօնի կիրա-
ռութեան մէջ թոյլ, անարդիւնք
անազգեցիք:

Առանց հօր կամ դաստիարակի
անկիրթ մեծցած տղայ:

Երբ կնճռոտ խնդիր մը կը լու-
ծուի, կամ գործ մը կը կարգա-
դրուի՝ արտադրելիք շահէն մեծ
վնասով մը:

Երբ մէկը իր չ'ունեցած շնորհքը
ուրիշին ցոյց տալու համար չափա-
զանց չղջնութիւն կամ վնաս կը
պատճառէ:

¹⁾ Փայտանալ (—սատկել, մեռնել), բայէն առաջ եկած է փրօմալ չիզոք
բալը. և փնցուցել ներկործականը, վերին ձևը կը նշանակէ՝ կը սատկեցնես:

²⁾ Աներ մը (կնոջ հայր) իր փեսային հետ թիւա (կադամբով շինուած
թիւ կերակուր) կ'ուտէ եղբւր. Կերակուրի թիւա համը իրենց ախորժակը
հետզհետ կը գրգռէ: հողէ պնակը քանի մը անգամ կը լցուի ու կը պարպի:
Ամենէն վերջը աներ ու փեսան չ'ազնալով այդ կերակուրէն, բարկու-
թեամբ պնակը կը զարնեն գետին, կը կռօրեն. Այս գիպքը ծնունդ տուած

—Առաջէւանց հայի.
յէաէւանց ամբլի (ածելի):

—Աստուած ազատ էնայ (ընէ)
լապրդտըրկու (նապաստակ) չուֆ-
թից (աբացի).
բէտ գլօխ (խոշոր) քուֆթից ¹⁾.

—Աստուած կտրիր զթանն ու
զթացան.
Սըբ-հարապիտ զթթւի կցան ²⁾.

—Աստուած որ փռ անծղուն
անկաճ էնայ՝
Վարդէվօրին ձուն (ձիւն) կը դնայ.

—Աստուած փիլաւ վրին (որու)
ա տըւեր.
իւբալս (ախորժակ)վրին ա տըւեր.

—Արև բանցրցեր.
կորեկ քաղցրցեր:

—Արևով անձրև կիգայ.
մուկն ի շուկէն (բազար) ժուռ
կիգայ:

—Արտ (կամ աւելի ճիշտ սլատ)
խախուտ.
մահնէն (սլատորուակ, սլատնառ)
եղաւ կարկուտ:

—Արտ Փրտօրին.
սերմ Փրդօյին.
կունգներ (կռունդ) վրէն կռուին:

Արտաքուտ բարեկամ ձեւանալ,
և գաղտնի դաւանանել:

Երբեմն անկարեւոր համարուած
բաներէն մեծ վնասներ առաջ կու-
գան. Կամ, հեղեղ մէկը, երբ իր
ուժէն վեր սպառնալիքներ կ'ընէ.

Ոգեպահէկ մ'իսկ չ'կրնայ հայ-
թայթելու չափ թշուառութիւն:

Եթէ միշտ իրականանար չարերու
նպատակը՝ աշխարհը շուտով կ'ա-
պականէր:

Երբեմն բնութեան բարիքները և
աջողութիւնները յոռի ձեռքերու
մէջ կ'իջնան, որոնք չեն գիտեր
վայելել:

Երբ չնչին և անկարեւոր բանե-
րուն (կամ մարդկանց) կարեւորու-
թիւն և մեծ արժէք տալու նեղ
ժամանակ մը կուգայ:

Ընդհանուրի վնասներու հանդէպ
անհոգ ու անտարբեր մնալ, կար-
ծելով թէ անհատ մը պարտական
չէ մտածել անոնց վրայ:

Երբ՝ արդէն վնասուած բանի մը
վերջին թեթև հարուածը կուտայ՝
խորտակելու:

Աւրիշի ունեցածի վրայ վիճել.
կռուել:

է վերոյիշեալ առածին, որ կը նշանակէ նաև—շատս կերութեան առջև ու-
նի կը դիմանայ:

¹⁾ Քուֆթայ գլուղական կեքակուր մըն է. կաղամբի թթու դրած տե-
րեւով փաթթած և եփած բրինձ կամ բլղուր (ջրով խաշած ցորեն).

²⁾ Ացանը ալլաբէ խիւս մըն է, որ ապուրին կօմ թթուին (թթուած
կաղամբի ջրի ապուր) կը խառնուի եփելու առան, զայն «կցելու»—կոկե-
լու համար:

— Բաղդդիս ի (բաղդս) գիլու
(գալի) ցեղէն էր,
տոր (ուր) գացի (գնացի) «հայ-
հայն» (հայածելու ձայն) յէտես էր:

— Բան կայ Բաղնոց (գիւղ մը)
չամիչ կայ թաթնոց:

— Բանցր-բանցր կը պօռայ (զո-
շել) շատ որդու տէր.

Բէտ-բէտ (խոշոր) զուր ոտ կը
թալայ (ոտ թալել=ոտք ձգել,
բալլել) շատ ոսկու տէր:

— Բէտերն ա՛ (խոշորցիկ է)
պտի կտրայ:

— Բէրանս մեծ. բիթս ագու-
գայ⁵⁾,
ինչ որ ըսեն՝ վրէս կուգայ, (վե-
րայ գալ=չարմարիլ):

— Բուրդ կնտեր (խուզել)
խառուեր գառներ:

— Գդլով կը ժողվայ,
շերփով կը ցրուայ:

— Դեղ կանի՝ (կանգնի)
դերան կը կոտրի:

— Դերին գին էլնի՝
ուր տիրուն կը հասնի, (իւր տի-
րոջ կը պատկանի):

— Գէլ (գալ) չ'կանայ (չի կըր-
նար) յել (դարձել) էլնի (եղնել)
կ'ըսեն՝ «թերմաշ⁶⁾ շատ ա կերի»
(շատ կերած է):

Դժբաղդի մը տրտունջը, որ շա-
րունակ ամէն տեղ և ամէն գոր-
ծի մէջ գրկանքներ կը կրէ:

Ցուց տալ թէ այսինչ մարդերու
մէջ զաղտնիքներ կան:

Ջաւականութիւն (աշխատող ձեռքե-
րու) և ոսկիի տէրերը ոչ ոքէ, և
ոչ թշուառութենէ երկիւղ ունին:

Դժբաղդութեան մը կամ չարիքի
փոփոխութիւնը՝ դէպի խստագոյն
վիճակը, նշան է անոր վերջանա-
լուն՝ իր ենթակային հետ:

Նեղն ինչալով՝ ամէն կծու դիտո-
ղութիւններուն զուլս ծնել:

Իր արժանիքը և պատիւը չ'ճա-
նաչող, ու իրմէ ստորին ու անպա-
տիւ մարդերուն ընկերացող մարդը:
Փոքրիկ քանակութեամբ խնայ-
ուածները մեծ քանակութեամբ
վատնել:

Միացեալ ուժերու առջև ամէն
դժուարութիւններ կը վերնան:

Թշուառներուն կարեկցելու պար-
տականութիւնը նախ իր ազգա-
կաններու վրայ կը ծանրանայ:

Կեանքի արտաքին երևոյթները
միշտ խաբուսիկ են, չաճախ անոնց
տակ ծանր վշտեր կը ծածկուին:

⁵⁾ Ագուգայս — Ուսանի ձեռք հողէ շինուած աղիւս մ'է, որ կը դրուի
թոնրի մէջ ալին բերան:

⁶⁾ Թերմաշը, չարամաղթութիւն մ'է, ուստի սատկած կամ կտրածի
խմստով, թէն այս բառը կ'ըսամաշ կը նշանակէ:

— Գէլն որ ամպէն վախէնէր՝
(վախնար)
ուրին (իրեն) բերդ մի կը շիղէր
(շինել)։

— Գիլու գլխուն զիրք կարդա-
ցին,
բաաց՝ Թողէք, ճուղն (հօտ) ըն-
ցուցին։

— Գիլու հոգն ա,
թի (թէ) ջորին թանկ ա։

— Գիշեր ու ցերեկ գինաց (գլի-
տէ)։
քաղքի ճամբախ չ'գինաց¹⁾։

— Գիտունին էղիր գէրի
ոչ անգէտին սիրելի²⁾։

— Գովացին լալ (համր) Յոխան,
էլաւ նստաւ պատուխան (պատու-
հան)։

— Գունտ (խմորի գունտ) խմո-
րի կէս ա.
մեր (աղջիկ, կամ որն է բան) էս
ա, (այս է)։

կը հաւնիս էս ա. !
չհաւնիս էս ա։

— Գրա վըր պըզիկ (գրէ սառու-
ցի վրայ)
հարի քամուզին (մինչև չուլխը)։

— Դատին (աշխատին) խողեր,
ուտին բողեր։

— Դըռ (զեռ ժամեր չ'շինած՝
կուրեր (կոյրեր) գուռն առած,
(դուռառնել, կամ դուռ բռնել) =

Ամէն երկիւղի հանդէպ անդր-
դուռլի մնալ. և արհամարհել՝ ինչ-
պէս ամպի գոռոց։

Խրատը, համոզմունքը անբաւա-
կան են բնութեան տաճած շարու-
թիւնը արմատախիլ քնելու։

Ձար մարդիկ իրենց օգտին մէջ
չեն փնտռեր ուրիշին վնասը։

Արեւոր բաներ անգիտանալ, և
անկարեւորը սովորել ու միտք
պահել։

Լաւ է գիտուն թշնամին, քան
տղէտ բարեկամը։

Գովասանքը չմարները կը մղէ
ճալրացել ինքնահաւանութեան։

Աղջկան կամ որն է բանի լաւ
և վատ կ'ըզմերը ցոյց տալ ուրիշին,
և ընտրութիւնը անոր ազատ կամ-
քին ձգել։

Շունելիքի մը վրայէն ձեռք վեր-
ցնել, ստանալու յոյսը կտրել. բո-
լորովին կորած համարել։

Երբ զեխ ծոցերը կ'ապրին թը-
շուառ աշխատողներու վաստակով։

Արդիւնք սպասել թերակատար
գործողութենէ մը։

¹⁾ Էջի կարաւանատէր մը իւր էշերով ցորեն կը տանի Բաղէշ։ Մութը
գիշերին ճամբան կը կորսնցնէ, և մինչև առաւօտ լեռնեքուն մէջ կը թա-
փառի։ Սգոթարան բացուելուն պէս էջը կը դռնէ, խի տէրը բարկանալով կը
ծեծէ զայն ու կ'ըսէ, «Գիշեր ու ցերեկ գինաց (գլխատէ)», քաղքի ճամբախ
չ'գինաց։, որ առածի կարգ անցած է։

²⁾ Ժողովուրդը խիկարին կը վերագրէ այդ խօսքը։

բազմութիւն դուռը լեցուել. շրջապատել):

— Եւ (կամ) աղն ա պահաս.
եւ մաղն ա պահաս:

— Եւ կուտ. եւ ջուր.
եւ դանակ, եւ սուր:

— Եւ աղա, դուն աղա.
մեր աղուն (աղալու ցորեն) ձն կնդայ:

— Ես կ'ըսեմ՝ «գանձ»,
էն (այն, նա) կ'ըսայ՝ «տանձ»:

— Երթան էն մէկէն (անտառ),
սովորին էն փեւէն (փէշակ, արհեստ):

— Երկէն (երկայն) արտ, ու
կարճ կօրի,
բան չ'ունիս, գնա, արի:

— Զանլա (սրտոտութիւն) ու-
նիս,
բակլայ կուտիս:

— Զատիկ օրեր կուտայ բանջար,
տկող (մերկ) լէշին (մարմին) կը
կապայ խանջար:

— Զարկի լորուն (լորամարգի)
քիսաւ (դպաւ) ջորուն:

— Զըմէն (ամէն.բը) իմ մօր ԲեՅ
կը հարցուն,
մէկ չ'կայ որ իմ հօր ԲեՅ հարցու:

— Էնդէլս (անդին) կարագ —
էնդէլս կարագ:
տէրտէր մնաց անպատարագ:

— Էն ձեռ որ չ'կտրի,
պագա զլիտուզ զի՛ (զիբ),

— Էն շուն էն շնէն

Կարօտութիւնը կ'ստիպէ մարդը,
որ ուրիշին անհաճոյ ձևեր կ'առնէ:

Կամ լաւ պահել, կամ բնաւ չը-
պահել ընտանի կենդանիները:

Ոնգործութիւնը ապրելու ամէն
մէկ միջոցը կը խափանէ:

Յամառիլ ճշմարիտ փաստի մը
դէմ սխալ փաստերով:

Վատ բնաւորութիւնը առաջ
կուգայ նմանօրինակ վաչքեր և
ընկերներու քով յաճախելէն:

Թափառել առանց նպատակի ու
արդիւնքի:

Ընդվհերութիւնը շատ անգամ
նպաստաւոր հետեւութիւններ կ'ու-
նենայ: (Կը գործածուի ուրիշի
վախկոտութիւնը ծաղրելու համար):

Հակառակ իր նիւթական՝ թը-
շուառ կացութեան՝ չափազանց մեծ
շուաքութիւններ ընել. կամ թան-
գագին հագուստներ հագնել:

Հարուածը նպատակակէտէն շե-
ղիլ, ուրիշի դպիլ:

Ընկերական յարաբերութեանց
մէջ միշտ իւր շահը փնտռել, և ոչ
մի անգամ ուրիշին:

Ոնթիւ բարիքներով շրջապա-
տուելով հանգերձ՝ գուրկ մնալ
անոնցմէ:

Չ'յաղթուած թշնամին կամ խո-
չընդոտն չարգելու և անոր համա-
կերպելու կ'ստիպուինք:

Միևնոյն ընտանիքին պատկա-

երկուս մէկ տնէն:

— Էն վախտ (ատեն) որ լուս կիջնէր
էնի (նա) էշ կարծրցուցէր (ար-
ձեցնել):

— Էշն ընկաւ գարու հոր,
ըսաց՝ «էսի (այս) աղէկ ա (լաւ է)
խընճ (քան) իմ մօր փոր»:

— Էն ծի էն ծի (այն ինձի,
այն ինձի),
ափներ վրէն էն էլ ծի:

— Էշ եօթ լող (լողալ) գինաց
(գիտէ)
ամա (բայց) ջրի մօտ եօթն էլ կը
մոռնայ:

— Էշ կը տեսնին,
«Փաթմա խաթուն» կը կանչեն
(կանչել=անուանել):

— Էշն ըրկեր (լսողիլ) չ'ուտաց
խոտ
կ'առին ճառամայ (թաշկինակ), կեր-
թան մօտ:

— Էշն ի փալան (համետ),
մարդն ի հալաւ (հագուստ):

— Էշն ինչ գինաց զգէշ.
շինական երկու քաւուր (տեսակ)
ճաշ:

— Էշ չ'եղնի մատաղ,
իշու գին կ'եղնի մատաղ:

— Ըմնուն (ամէնուն) «լօ լօ լօ».
ընձի լէ (ի՞նձ ալ) «լօ: լօ լօ»: ¹⁾

նող չուի բնաւորութիւն ու նեցող-
ներու յարաբերութիւն:

Ենհրաժեշտ գործողութեան մը
նպատակաւ առիթը անգիտակցու-
թեամբ կորսնցնել, կամ անկարեւոր
գործով մը զբաղել:

Երբ ծոյ մը ուրիշի աշխատան-
քով ապրելու հանգիստ միջոցը կը
գտնէ:

Եղահութեամբ ամէն բան սեպ-
հականելու աշխատիլ:

Ինքզինքը ցոյց տալ ամէն բա-
նի կարող, բայց գործելու ատեն
աննարակ մնալ:

Ընտիր բարեկամութիւններով
օժտուած կարծել զայն, որ իրօք
չունի:

Մէկին՝ իր սրդողելուն համա
չափազանց կարեւորութիւն տալ,
որուն այնչափ արժանի չէ:

Հագուստները միայն վաչելուչ
երևութիւն կուտան մարդուն:

Յիմարները իրենց դրուած չար-
զանքի արժէքը չ'են կրնար գիտ-
նալ:

Եթէ առարկայ մը չ'ուտուի,
կամ չ'սմուի իր արժէքը կրնայ
գործածուիլ այդ նպատակով:

Կեղծ յատկութիւն մը, թշնամա-
կան զգացում մը կամ խաբէութիւն

¹⁾ Մարդ մը ուրիշ շատերու տալիք կուեննայ: Չատ առնելիք ունեցողը կը սովորեցնէ ասոր, որ երբ միւսները զան պահանջեն, ինքը «լօ, լօ, լօ», քսէ, ու խենթեցած համարուելով, ազատի իր պարտքերէն: Պարտապանք այդ խրատի պէս կ'ընէ, խենթ կը ճանչցուի, և կ'ազատի պարտքեր չ'ըսելէն: Թամանակ մը վերջ այդ խրատը տուողը կուգայ, և իր առնելիքը

—Ընծի չ'աւտընայ (չ'հաւատար) իմ իշուն կաւտընայ ¹⁾։

—Թաս (պղծնմէ ասիսէ) ընկաւ ձէն (ձայն) էլաւ ²⁾։

—Թաց եկեր ես, թաց կերթաս ³⁾։

ցոյց տալու չէ մտերիմին, Թարեկամին ու բարերարին, համ զիբ գաղտնիքը գիտցողին, աս ինչպէս

Արմանահաւատը թողունք կոտորածն իրեն հաւատ ընծացելուն մէջ

Երբ դէպք մը տեղի կունենայ, և լուր կը տարածուի՝ ալլաւ անկարելի է առջեւ, անկեր

Յոյսը միշտ ուրիշի ոգնութեան վրայ դնող մարդը բնաւ չ'իօգտուիկ, և կը վնասուի շարունակ

կ'ուզէ։ Պարտապանը ասոր ալ կը կրկնէ միևնոյն խօսքը։ Բարեկամ, կ'ըսէ առնելիքին տէրը, այդ խօսքը ես քեզի սորվեցուցի, և աղատեցի պարտքերդ։ Կիմայ ելեր ես, ինձի կը ծախես։ Ըմէնուն չ'ըս լո, չ'ըս, կ'ըսէ, ինձի ալ (կրնաս) չ'ըս լո լո (բռն)։

¹⁾ Մօլլա—Նասրէտ-տինէն էջը կ'ուզէն, որ ցորեն բեռցնեն, ջաղացքը տանին աղալու։ Նասրէտ-տին հօտան չ'ուզեր տալ, ու կը խաբէ թէ, չնայելով ուղարկած է արածելու։ Այս խօսքին հետ չամկարծ էջը գոմին մէջ կը զոնչէ։ Հօտն, հապա կ'ըսէիք թէ, նոսիրը ուղակուած է արածելու, կը յարէ դրացին։ Բարեկամ, կը պատասխանէ մօլլան, ինձի չես հաւատար, իմ էջին կը հաւատաս։

²⁾ Թագաւորի մը աղջիկը շատ սիրելի կըլլայ իր ծնողաց և քրոջէկ հատիկ եղբոր, այնպէս որ իրենց աչքի լուսի, իրենց հոգու հետ չեն զոնչիսին (աչքի լուսին և հոգին աւելի սիրելի)։ Օր մը աղջիկը կ'ուզէ փոքրիկ իր ծնողաց և եղբոր սէրը։ Այդ նպատակով պղծնէ ասիսէ մը հազուադէպ առաւ փորին վրայ կը կապէ, և իրենց տան մէջ, որպէս թէ ոչ իրենց կամքով, լուր կը տարածէ թէ ինչքը օտարի մը հետ սիրային շարքերու թիւն ունենցած է։ Եւ յղացած է։ Եղբայրը կը լսէ այդ բանը, կը կատաղի իր առանձնասենեակը կը կանչէ քոյրը, մերկ դաշտայնով վրայ կը յարձակի քայտելու։ Իսկ քոյրը տեսնելով իր անձի վտանգը, անմիջապէս կ'ապերը կարճակէ ու ասիսէն գետին կ'ընկնայ զընկալով։ Այն առէն եղբայրը կըսէ։ Թառ (ախիւ) ընկաւ, ձէն ելաւ, որ կը նշանակէ թէ այդ լուրը չու մասին տարածուեցաւ որպէս ճշմարտ, Կիմայ անկարելի է ստել, թէ և կեղծ չլուծի։ Երբ այս խօսքէն յետոյ, կը ցցէ դաշտայնը քոյր յորտին մէջ ու կ'ապանակ, այսպէս ըսելով—քեզ շատ կ'սիրէի, բայց իմ ու չու պատիւը (նամուս) աւելի շատ կը սիրէի։

³⁾ Քուրտ Հասօն գիւղը եկած ատեն, գետը կ'ընկնէ ու ամբողջ հագուստներով կը թրջի։ Բարեկամը, գիւղացեալը իրենց տան թոնրի վրայ լուրացնել կուտայ անոր հազուստ, կը տաքցնէ ու կը կերակրէ, և աւելի կ'արկնցնելով, իրկու հօտ ալ ցորեն կուտայ անոր, որ իր քաղցած ընտանիքին տանի։ Յաջորդ գարնան Հասօն քրդական յատուկ սովորութեան համաձայն, կրկին կուգայ գիւղացեալին տունը, բայց այս անգամ առանց թրջելու։ Իր գալու պատճառը կը հարցուի, և Հասօն կը պատմէ նախորդ տարուան գէպը և իրեն եղած բաւելը, ու կը վերջացնէ այս խօսքերով։ Ես այս

— Թեփ այրի (այլուրի) կէս ա.
մեր ջաղաց էս ա.
չ'աղաս' էս ա, կաղաս էս ա ¹⁾։

— Թըթու թան չէ,
ըմէն մարդու բան չէ։

— Թըղ (թող) քասէն (հողէ
զնակ) գայ խոռ (եղեբքը կոտրած).
միսն անոսկոռ (առանց ոսկորի).

— Թի (թէ) գլօխ (գլուխ) մըզի
(մեզի) մնաց
ղլօխ կնտի (սափրել, ածել) դօլա
եա ²⁾ (ղիւրին).

— Թիւն (եթէ շաղկապը) 'եղ-
նէր,
թիակ (թի, բահ) ոսկի կ'եղնէր։

Գէշ ապրանք մը քշել, օգուտ
բաղելով անոր լաւ տեսակի չ'ըրո-
նուելէն։

Սմէն մարդ միևնույն դիւրութիւ-
նը կամ աջողութիւնը չի կրնար
գտնել միևնույն գործի կատարու-
մին մէջ։

Մերժելի չեղած բարիքի մը
համայ պահանջուած երախտա-
գիտութիւնը։

Մարդը միայն այն ժամանակ
կրնայ ուղած կանոնադրութիւնը
տալ գործին, երբ ապահովապէս
գիտնայ թէ իրն է այն։

1) Եթէ ամէն բան մարդու
ուղածի պէս ըլլար՝ ամէն նպա-
տակի կրնար հասնել։

2) Ծաղրել ուրիշի թէութեամբ
խօսքերը։

տարի ալ ազայք հաց չ'ունին, անօթի են...։ Բարեհալտ գիւղապետը այս
անգամ ալ ցորեն տուաւ Հասօին ու համբոց։

Երբորդ տարին ալ Հասօն եկաւ, և նոյն բարիքը յիշելով, բաւական
ցորեն տարաւ։

Չորրորդ տարին Հասօն դարձեալ եկաւ։ Գիւղապետը արդէն ձանձրա-
ցած էր անոր ամէն տարուան այցելութեան, և գիւղապետի բրած բարիք-
ներու վրայ խօսելու անամօթութենէն։ Երգիլի զինքը, անկարելի էր,
«քրդու երես» ունէր, այսինքն՝ այնպիսի անամօթութիւն, որ քիւրդերու
յատուկ է, որով յայտնի խօսքերէն իսկ չ'են քաշուիր, և թիւ գիւղապետը
ամէն տարի կը պատուիրէր այլ ևս չ'ալ բայց Հասօն ոչինչ կ'ուզեր յիշել։
Ուստի գիւղապետ ուրիշ ննարք մտածեց։ Կանչեց Հասօն իր քով, և յայտ-
նեց թէ այս անգամ այնպէս պիտի երթայ, ինչպէս որ եկած է առաջին տա-
րին, այսինքն թաց և կեր է, թաց պիտի երթայ։ Հրամայեց տղոց, կուժ
մը ջուր լցնեն Հասօնի գլխուն, թրջել և այնպէս ջամբու դնել։ Յաջորդ
տարիներ Հասօն այլ ևս չ'երեցաւ։

1) Ջրաղացք մը շատ խոշոր կ'աղար. ցորենի կէսը թէփ կ'ընէր, և
ապա կէսը այլուր։ Մարդուն մէկը չի հաւնիր, «այդ վնաս է մեզ աղացողնե-
րու համար» կըսէ, իսկ ջրաղացպետը, որ գիտէր թէ ուրիշ ջրաղացք ալ չկար
մօտերը և թէ ամէն հոն եկողը ստիպուած է անպատճառ աղալ իր ցորենը՝
կը պատասխանէ. «մեր ջաղաց էս ա. թեփ այրի կէս ա. կ'աղաս' էս ա. չ'ա-
ղաս' էս ա»։

2) Իսկան բայը, է ա ի փողուած է, բաղաձայն տառէ վերջը, իսկ նա
ի կը փոխուի ձայնաւորէ վերջը։

—Թի որ (թէ որ) ցորեն (ցորենի հաց ըսելու տեղ) չ'կերեր ինք, չերդի (չարդ) մէջ պարկեր ինք:

—Թի չ'էղնէր Դարունից ակ պալի (յայտնի) կ'եղնէր Խիզնայ վաստակ: ¹⁾

—Թի չ'էղնէր դիզի շրթիկ (ստուեր), շատ կ'երևէր պառու մօզիկ (հորթ):

—Թի պլիկ (անարժէք դրամ, փուլ) եղա փարս, դու կ'եղնիս ընձի պարս (հաւասար):

—Թողեր ա շիշակ (ոյխար, մաքի) կպերա բրիշակ (աւերակ) *):

—Իձու աւայլն (մահը) որ իզայ (զայ): կ'երթայ հովաւ հացեր կուտայ (ուտել):

— Ինչ իլիկ, ինչ խիլիլիկ, (սատանայ):

—Ինչ սատանէն, ինչ ուր (իւր) կնիկ:

—Ինչ խաղ կէր (կար) խաղաց, ձաւտալալօր (խաղի տեսակ) չետ մնաց:

Ցոց տալ թէ որչափ գործ մը ըրած: չ'ենք, բայց ճանօթութիւն ունինք վրան:

Ցոցտալ որ մէկին բաղդաւորութիւնը առաջ եկած է ուրիշի մը բարեբարութենէն:

Ցոց տալ թէ մէկը իր կորուստի դիւտերը պարտի ուրիշի մը օգնութեան:

Ինքնագովութիւն, Ուրիշի վրայ իր առաւելութիւնը ցոյց տալ այդպիսի բաղդատութեամբ:

Օգտակարը թողնել, անօգուտին չարիլ:

Ճակատագրական վարդապետութիւն մըն է այս, որով չայտնել կ'ուզուի, թէ երբ մահուան մօտենայ մէկը, ու է միջոցով իր վրայ կը հրակիրէ իւր աւայլը (մահը):

Չարութեան և վատութեան մէջ մին քան զմիւս գերազանցող մարդեր:

1) Հնգնական.— Երբ գործի մը մեծ և դժուար մասերը կը թողուն, ու դիւրին մասերը կուտրելով վերջացած կը համարեն:

2) Երբ գործողը ուշադրութիւնը կը դարձնէ միմիայն գործի անկարևոր կողմի վրայ:

¹⁾ Առակի կարգ անցած է Խիզան գաւառի Դատուն կամ Դատունից գիւղի մերձակայքէն ըղիտղ գետի բազմաբնակ օգտակարութիւնը, զոր կը վայելէ ամբողջ գաւառի բնակչութիւնը: Ըսանց այս գետին՝ (ինչպէս տեսնողներ կ'ըկային) գաւառը անապատ մը կը դառնար: Սյս առածը կը գործածուի ամէն տուն, երբ ըսել կ'ուզուի թէ— այսինչ մարդու բարեբարութենէն կախում ունի մէկի բաղդաւորութիւնը:

*) Զիշակ—ծրեք տարեկան ոյխար, մէկ ծին, որ իր հասակի ամենալաւ ժամանակն է, բայց հոս չէն, առատ կը նշանակէ:

—Ինչ ձուի գող. ինչ՝ միու գող:

—Ինչ որ բրդեա գէն կը քրթես *):

—Ինչ տեղ կայ միս ու մսլախ (մսեղէն).
էնտեղն ա կատուն սրտլախ (կաշտառ, համարձակ):

—Ինչան քար մենծ եղնի, առանց խճի (մանր քար) չը կանի (չկանգնիր):

—Իշկան (նայէ), ընձի, խղճա՞ք բրգի:

—Իշուն բանջար խաշա՞, թի կէրաւ՝ մէկ լէ (մէկ ալ) խաշա՞, թի չ'կէրաւ՝ գլխուն քաշա՞:

—Լայ էրին (այրի), լայ ոռբէ՝ էրին (որբ և՛ այրի)
լայ էն, որ եօթն իրիկ ա ուրին (իրեն—եօթն էրիկ ունի):

—Լաւ՝ լաւին, ինչ որ վարդն ու պիլպուկ (սոխակ)
գէշ՝ գէշին, ինչ որ էշն ու փռշին:

1) Գողացած իրի փոքրութիւնը չի արդարացներ գողութեան յանցանքը:

2) Փոքր բաներ գողնալով կը սովորի մարդ մեծ բաներ ալ գողանալ:

Սմէն մարդ իւր՝ թէ բարի և թէ՝ չար գործողութեան փոխարէնը կը գտնէ:

Սմէն մարդ իրեն շահաւոր տեղերը կը յաճախէ միշտ և օգուտ ու համարձակութիւն կ'ունենայ:

Առանց ժողովրդի՝ իշխանութիւն. և առանց փոքրերու, կամ ծառայողներու՝ մեծութիւն չի կրնար գոյութիւն ունենալ:

Դժբաղդութեան մը մէջ չ'իշխալու համար նմանօրինակ վիճակ ունեցողները աչքի առաջ ունենալու է:

Բարի խրատներ արժան է տալ այն մարդուն, որ անոնց արժէքը կը գիտնայ, կը լսէ ու կը պահէ, և ոչ թէ այն մարդուն, որ կարհամարհէ:

Սմէնադժբաղդ վիճակը այրիութիւնը և որբ ըլլալն. իսկ ամէնէն զժբաղդագոյնը՝ շատ հրամայողներ ունենալը:

Ասով կը համեմատուին լաւ ամուսինները ու ընկերները վարդին ու սոխակին, իսկ գէշերը՝ էշին ու փռշին (մոխիր) (հետ):

*) Քրթել, կը նշանակէ 1) հողը, ձիւն և նման բաներ թլուլ սրբել, պղծել, 2) մորթալու՝ անասունի կաշին քերթել, 3) գդալով ամանի մէջն կերակուրի վերջին մնացորդը մաքրել, ձերը ալս խմստուն ունի:

— Լաւ կնիկ ունիս՝ (եթէ)
հարսընքսուն (հարսանիք) Բնչ
բան ունիս.

զէշ կնիկ ունիս,
մահատուն Բնչ բան ունիս:

— Լծէ քու մօղին,
մի երթար դուռն ի բողին:

— Խաւից (լաւագոյն) իջայ ի
խամ (ստորին տեսակ)
խամ էլ չ'ըծածկայ զծամ.

— Խըզլի (ուրիշի) աչք որ մըզի
լուս տէր (տար)
ամէկ զուր աչք կը պորէր (հանել)
թալէր (ձղել).

— Խըտ (հետ) գլխուն (գալին)
գառ կուտայ.
խըտ տիրուն (տէրոջ) կ'իգայ,
կ'ողբայ.

կամ խըտ տիրուն «վաչ վէլէր» *)
կենայ.

— Խուժ ու խուռ ուժ ձաւար (բըլ-
դուր) պօզ (ճերմակ) էշ-
աղուն ու բնաղուն պօզ էշ.

— Խունկ խաչին կը վելայ
(վայելել),
դեղ՝ տաճարին կը վելայ.
փուտ փէտին (փայտ) Բնչ կը վելայ.

— Ծածակէ (ծածկել).
Թըղ սատակէ (սատկել, մեռնել) ¹⁾.

Լաւ կինը չափազանց ուրախու-
թիւն է իւր էրկան, իսկ վատը՝
չափազանց վիշտ:

Իր ունեցած քիչովը բաւակա
նանալ ու չ'դիմել տմարդի առա-
տութեանը.

Ջրկուլի լաւագոյն ապրուս-
տէն, և անբաւական ու ցած վիճակի
ենթարկուիլ.

Ուրիշի ունեցածները մեզի հա-
մար անօգուտ են:

Քարեկամական արտաքին ցոյցե-
րով ապահովցնել, և գաղտնի կեր-
պով մեծ վնասներ պատճառել:

Անարժէք իրի մը, կամ անբա-
ւական ոչոքի մը վստահիլ ապ-
րուստ գտնելու համար, և աշ-
խատութենէ ծուլանալ:

Երբ զարդարանքը և լաւ հա-
գուստները անվայել և անյարմար
ըլլան մէկին:

Պարսաւելի գործերը նուազ
հետեւողներ կ'ունենան և կը վեր-
ջանան, միայն ընդհանրութենէն
ծածկելով:

*) «վաչ վէլէր» — վաճ ընել, ողբալ կը վայելէ.

¹⁾ Քահանայ մը կը կանչուի մահամերձ երիտասարդ մը խոստովա-
նեցնելու և հաղորդելու. երբ կը հարցուի իր երիտասարդական յանցանք-
ները, կը լայտնէ թէ ինքը յանցանք մը չ'ունի, միայն աստն մը նոյն քա-
հանայի հարսին հետ սիրային յարաբերութիւն ունեցած է. Քահանան կ'աւ-
լայի այս լայանութեան վրայ, ու մօտիկ մարգուն կ'ըսէ սիրութեամբ
եծածկէ, որ սատկի:

— Ծուռ (խենթ) գնաց կու
(ուրիշի) տուն,
ըսաց «էսի (այս) աղէկ ա (յաւ է)
խընճ (քան զ...) մեր տուն»:

— Ծուռ ժուռ կիգաց (ման զայ)
շետև ապրուտտի,
խելացին՝ շետև խանդստի (հան-
գատութիւն):

— Կաթի հետ մտած,
հոգու հետ ելած ¹⁾:

— Կաթն ի կթոց (կովկիթ),
հորթ իկն (հորթ) ի փողոց:

— Կատուի ախէն չ'հասաւ մսի,
ըսաց «չ'էս օր պաս ի» (պահք):

— Կատուին խաղ ա,
մկան մախ ա (մահ է):

— Կեղծաւորութեն
կէս առաքինութեն ^{*)}:

¹⁾ Հեքեաթէ մը պոնուած.— Իշխանի մը կինը կը սիրէ իւր ծառան
Իշխանը անգամ մը զանոնք քնած տեսնելով, իր վերաբերու
անոնց վրայ
կը ձգէ, ու կ'երթայ ցոյց տալու համար, թէ տեսած առաջին անգամը ը-
լալով, կը ներէ անոնց: Տիրուհին և ծառան արթննալով, ուրիշ բացատրու-
թիւն կուտան իշխանի վերաբերու իրենց վրայ ձգուած ըլլալուն, կը շարու-
նակեն իրենց յարաբերութիւնը: Երկրորդ անգամն ալ կը տեսնէ իշխանը,
ու նորէն կը ձգէ վերաբերու: Տիրուհին և ծառան դարձեալ չեն զգաստա-
նար, ու կը շարունակեն իրենց կեանքը: Երրորդ անգամը իշխանը զանոնք
միասին պառկած գտնելով, վերաբերու կը ձգէ վրանին, ու կ'սպասէ մինչև
որ արթնան: Աինք այս անգամ հաստատապէս կը դիտնայ, որ իշխանը ամէն
բան տեսած ու իմացած է: Արդարացումներ, ուրացումներ կը վնասէ մըտ-
քովը, երբ իշխանը կը կանչէ իւր կինը ու կ'ըսէ թէ. «երթանք նոր ցրդած
(ծնած) մեր շան երեք լակտաներուն (բոթոթ) անուններ գնենք»: Իշխանը
առաջինին անունը կը գնէ «տիթըմ»-նա տիթըմ—տեսայ, ու չ'տեսայ (նե-
րեցի առաջին լանցանքը): Աինք երկրորդի անունը կը գնէ «թօլաւ ստա
մար թօլաւ» —կը զգջամ, հարկը անգամ կը զգջամ (ըրած լանցանքը):
Իշխանը երրորդի անունը կը գնէ «կորմէ շիթն», հաւտ պիթն:—Կաթի հետ
մտած որդը մինչև ծերութիւնը (մանկութենէն ստացած վատ բնաւորու-
թիւնը) չի փոխուիր մինչև մահը, ու կ'սպաննէ իւր կինը:

^{*)} Քաղաքավարական կանոնները, ձեւերը, վարմունքը, խօսակցութիւնը,
կը կոչուին կեղծաւորութիւն:

Անմիտ մարդուն չափազանց
յուրադոյն ու զարմանալի կը թուի
ուրիշի հասարակ ու աննշան ու-
նեցածն իսկ:

Պարզամիտը կ'աշխատի ծանօթ,
թէ և դժուար ու կոշտ միջոցնե-
րով՝ միայն իր փորին համար, իսկ
խելքովը միշտ դիւրին միջոցներ
կը ճարէ իր և ուրիշներու համար:
Մանկութենէն ստացած զէշ
բնաւորութիւնը մահուան հետ
միայն կը վերջանայ:

Բարիքը ստանալէ յետոյ՝ բարե-
րարը արհամարհել:

Ինքզինքը չը ստորնացնելու
համար արդարացումներ գտնելով
ճանկել իր անկարողութիւնը և
անաջողութիւնը գործի մը մէջ:

Ստորակների չարչարանքը, մահը
անգութ բռնակալին զբօսանք է:

Ուրիշի հետ վարուելու մէջ կեղ-
ծաւորութիւնը (քաղաքավարու-

— Կէրաւ կողզ (կզաքիս)
պատուաւ թուզ (կամ ուռաւ
ազուէս),
աչքն էլաւ տատրկուեալ դուս
(դուրս)։

— Կը մտածեմ էղնիմ կեամիճի
(նաւապետ, հաբուստի իմաստով)։
կըտեսնիմ որ էն էլ բան մի չի (չէ)։

— Կիշկեմ (կը նաչիմ) վերև՝
ուսքս ա (յօնք)
Կիշկեմ ներքև՝ միտուքս ա։

— Կիսուր (սկեսուր) մեռաւ՝
տեղ լենցաւ (լայնանալ)։

— Կով (կամ Ողբտի կով) թըղ
չղի էղնի,
եք (երբ) կը ծնի՝ թըղ ծնի։

— Կով մեռաւ,
կաթ խափանաւ։

— Կոտրաւ կաղ
կպաւ սաղ (ամբողջ, ողջ)։

— Կ'ուզենք արեւիկ,
եկաւ անձրեւիկ,
կ'ուզենք անձրեւիկ,
եկաւ կարկտիկ։

— Կուզ (կզաքիս)
սովորաւ ի թուզ։

— Կուժ կատրող լէ (սպ) մէկ ա,
ջուր բերող լէ մէկ ա։

— Կուտայ կը կնկրզայ (կաղ-
կանձել, լալ - դժգոհիլ իմաստով),
որ մարդ յուրնէ (իրմէ) չ'ողորտայ
(աղերսել - խնդռել, լուսալ իմաս-
տով)։

թիւն) անհրաժեշտ ու գոգելի է
միշտ։

Երբ յանցաւորներու փոխարէն
անմեղները կը պատժուին ու և-
րան մնասնեքը կը տուժեն։

Երջանկութիւնը և խղճի ան-
դորրութիւնը հարստութեան մէ-
ջըն ալ չ'են։

Կիրք մը յայտնելու կամ վնաս
մը հասցնելու պարագային՝ երբ
կը դիտուի որ ուղղակի կամ ան-
ուղղակի իրեն կը դպի։

Երբ մէկի հեռանալովը անոր
պաշտանածները ուրիշ ն կըլլան։

Երբ յոյսի մը իրագործումը ա-
պահով է՝ ուշանալը չի խափաներ
զայն։

Երբ մարդու մը կամ իրի մը ան-
հետանալէն յետոյ անոր բարիքը
կամ արդիւնքը կը ջնջուի։

Կիսով չափ վնասուած բան մը
երբ բոլորովին կ'աւրուի և աւրողը
կ'ստիպուի ամբողջապէս տուժել։

Յուսացուած բարիքի փոխարէն
չարիք գտնել։

Երբ մէկը կը վարժեցուի յոռի
պահանջներու։

Երբ բարիք ընող մը չարիք համ-
ցնողի պէս անարգանք կը գտնէ։

Կանխաւ դժգոհիլ իր վիճակէն,
ուրիշին չ'օգնելու համար։

- Կրակ պտի թողայ ի պրակ
(պուրակ, անտառ):
- Համբարձման կը խմայ (օղի
խմել),
Վարդէվրին (վարդավառ) կը սառ-
խօսնայ (գինովնայ):
- Հն (օն, հայտէ) մեռնիմ է-
նոր (անօր)
որ դօտիկն ա խնձոր ¹⁾), (խնձորը
գոտիի տակ — ծոցը պահած է):
- Հաստ ու բարակ մէկ գին,
վնջ բարակ մանողին:
- Հասօն գինայ (գիտէ):
ուր էշ յուստ (որ տեղէն, — ան-
դամէն) կը կաղայ:
- Հն վրը նային (պայտ),
հն վրը պիպտին (պիպեռ — բեռ,
գամ) կը զարնէ:
- Հարի (մինչև) առուն ջուր
իզայ՝
գորտան աքեր դուս (դուրս) կի-
զայ:
- Հարի խելացին մտածեր ա,
ծուռ մարդ (խենթ) զետ՝ ընցեր ա:
- Հեզնել մէկին անկարողութիւ-
նը, որ կը նկրտի իր ուժէն բար-
ձրը գործ մը կատարել:
- Երբ մէկը չափազանց ուշ կը
հասկանայ իր գործած սխալը, ու
կը զոջայ անոր վրայ:
- Իր օգտին համար ուրիշին սիր-
տը գրաւել, սէրը, համակրանքը
վաստկել:
- Երբ լաւ գործողը վատին չափ
կը գնահատուի ու կը վարձատրուի:
- Երբ մէկը լաւ ծանօթ է խըն-
դրի մը մոլթ կամ աննպաստ կէ-
տեքուն, կամ բանի մը գաղտնի
պակասութեան:
- Անհաստատամտութեամբ եր-
բեմն յօգուտ և երբեմն ի վնաս
խօսիլ խնդրիմը վրայ:
- Ակնկալուած բանի մը ուշացու-
մը վնասակար ազդեցութիւն կ'ու-
նենայ ակնկալուի վրայ:
- Յանդգնութիւնը երբեմն նը-
պաստաւոր արդիւնքներ կ'ունե-
նայ:

¹⁾ Արու զուակ չ'ունեցող մարդու մը ցորենի արտը առանց հնձելու
կը մնայ, արհի, անձրեկի ու թռչուններու առջև: Այս մարդուն խելացի աղ-
ջիկը կը պահանջէ հօրէն 20 ի չափ խնձոր (սիրոյ նշան, գիւղական կեանքի
մէջ), ու կ'ստանայ, յետոյ մէկ-մէկ հատ կ'ուղարկէ գիւղի 20-ի չափ երի-
տասարդներուն, մէկը միւսէն գաղտնի, ի նշան իր սիրուն: Յաջորդ օրը
հրաւէր կ'ուղարկէ անոնց առանձին, առանձին, թէ իրենց արտը պտի քա-
ղուի, թող բարեհաճին իրենք ալ հօն գտնուիլ: Իւրաքանչիւր երիտասարդը
կարծելով թէ իրեն միայն նուիրած է աղջիկը իր սիրտը, խնձորին հետ, կը
փութայ մամ առաջ՝ հասնել իւր սիրուհիի արտը: Բոլորն ալ կ'աշխատին,
քրտինք կը թափեն, մէկը միւսէն առաջ անցնել, մաքուր և շատ հնձել,
աղջկան աւելի հաճելի երևնալու համար: Սա ալ շարունակ կը կրկնէ հն
մեռնիմ էնոր, որ կօտիկն ա խնձոր, աւելի քաջալերելու նպատակով:

—Հաւերուն հաւարած էղնիմ
(լինիմ), օռն (կոյր) անծղներուն
(անծնղ—կաշաղակ) էլ քճըճած
(եղնիմ)։

—Հեքիմն (բժիշկ) էն ա (այն
է)։
որ զլօխն էլեր ա *)։

—«Հօ» (եզը վարելու ձայն)
կայ՝ կալ կը բէրայ,
«Հօ» կայ՝ կալէն կը հանայ (եզը
կամ կալսելու կամը—գործիք)։

—Ձիւնք (ձիեր) ոտներ նալե-
ցին (պալտել),
կիրիւէքն էլ (կրիայ) վեր վերուցին,
Ձի չը կայ՝
մսուր կը կապայ (մսուր շինել ¹)

Երբ մէկը չ'ուզեր ենթարկուել
ուրիշի մը անարդար կամայակա-
նութեան, երբ արդէն մատնուած
է երկրորդի մը անհանդի իրաւա-
սութեան։

Փորձառութիւնը կատարեալ
կ'ընէ մարդը։

Ամէն գործի մէջ գործելու մի-
ևնոյն ուղղութիւնը, միևնոյն ար-
դիւնքը չ'ունենար։

Իրմէ մեծին նմանելու ամբար-
տաւանութիւն ունենալ։

Դեռ գոյութիւն չունեցող, մը-
տացածին բաներու համար ծախ-
քեր ընելու քիմարութիւն ունե-
նալ։

*) Գլօխ էջիլ—անձամբ փորձանքի հանդիպել, փորձուիլ։ (—ղլիխ գալ
(Ղնաս, փորձանք)։

¹) Մուրացկան. մը քիմար կ'նոջ մը տուն կ'երթայ, հաց ուզելու։ Այն
տտեն գոյր կապուած էշը կը զռնէ։

—Աղբէր, կրտէ կինը, էդ էշ որ քըզի տեսաւ, ընչի՞ զուաց։

—Ընձի ճանչնալուն հրմար, պատասխանեց մուրացկանը, հասկանա-
լով կ'նոջ քիմարութիւնը։

—Բնւ ինչ ազգականդ ա, հարցուց կինը։

—Իմ յօր քրոջ աղջկան տէգէր կ'նոջ քեռու հրեղպօր աղջիկն ա, ըն-
ձի որ տեսաւ, խնդրեց որ «դարձ» տանեմ։ (Նորահարսը պսակելէն մէկ—եր-
կու ամիս չետոյ—սովորաբար ծաղկազարդին—հօր տուն կը դառնան, այն-
տեղէն ուղարկուած մարդու մը առաջնորդութեամբ, ամսուայ մը չափ
հոն մնալու համար։ Ասոր «դարձ» կ'ըսեն)։

—Եբոր (երբ) լզպէն ա, կ'ըսէ քիմար կինը, կեցիք, իմ պահունի շօրեր
ու զարդեր, ճակտի ոսկիքն էլ բերեմ հագցուր, զտոյրըս, նոր (ապա) տան,
էդպէս մերկ ամօթ ա, ու բոլոր ունեցածը մարդու առջևը կը լցնէ, որ էշին
հետ կ'առնէ, կը տանի։

Անոջ Լրիկը տուն գալով կ'իմանայ ամէն բան, ու ձին հեծած գոյ
մուրացիկի հետևից կ'երթայ, լեռներու մէջ կը հասնի անոր, երբ սա էշը
ձորի մը մէջ թողած, ճամբու վրայ կ'սպասէր։ Ար հարցնէ անոր թէ՛ մարդ
մը չ'էր տեսեր, իր Լշին հետ։—Տեսայ, կ'ըսէ մուրացկանը, այն ճամբով զը-
նաց, բայց դու վախենամ չ'կրնաս հասնիլ էնոր, քանի որ ձին իր չորս ոտնե-
նով մէկ—երկու—երեք—չորս, մէկ—երկու—երեք—չորս ընէ, դու քու երկու

—Ղիրենն *) և շիրեր (շինել)
մնիրեն (մզկիթի մնարեն),
պեղլիւհէն քաշեր հողն ի վրէն:

—Ղուկաս գինայ (գիտէ) զուր
ղիաս (իւր չափը):

—Ղուշ զուշ եղնէր
թրղ գին հազար զուռուշ եղնէր:

—Ճգտիկն ա էրեր (ըրած) պրզ-
տիկ (փոքր) ¹⁾:

սաններով մէկ—երկու, մէկ—երկու կ'ընես շուտ-շուտ, ու կը հասնիս: Ձիա-
ւորը կը համոզուի, ու ձին անձանօթի քովը թողած, կ'սկսի վազել ցու-
ցուած ճամբով, բայց որչափ կերթար՝ գող մուրացկանէն կը հեռանար:

Գողը, էշի փոխարեն, որ լեռներու մէջ կը թողու, կը հեծնէ ձին, ու
հակառակ կողմը կ'երթայ, կը հեռանայ: Այս անգամ կը հանդիպի արաբ վա-
րող երկրագործի մը, որ կը հարցնէ թէ իր ձին ծախու չ'է:

—Ծախու է, կ'ըսէ գողը, գինը՝ տասթէ մի լօշ, քստէ մի մշօշ, (ծը-
րար մը լաւաշ հաց, ու պնակ մը՝ ապնապուր): Երկրագործը խիստ աժան
կը գտնէ ձին, ու անմիջապէս հօտաղը (փոքրիկ, երկրագործ) տուն կուղար-
կէ բերելու ձիու գին շատաթէ մի լօշ ու քստէ մի մշօշ: Հօտաղը կ'ուշա-
նայ, ինքը կերթայ, չորս եղները անձանօթին յանձնելով: Երկրագործը
պատրաստել կուտայ հացերը, մշօշը, ու կ'սկսի ձիու համար մուր շինել,
քանի մը ժամուան աշխատութեամբ կը լմնցնէ, ու փորձելու համար ձին
կընանջ հոն պարտկել, և աքացի ձգած տանն՝ առքը մինչ: Այս կը հասնի,
մուրի՝ քովէն աքացի մը կը ձգէ իր կնոջը, որ հոն կանգնեցուցեր էր, փոր-
ձի համար: Պինը որ լղի էր, այդ հարուածէն զաւակը կ'անցնէ (վիժել):
Մարդը հօտաղին հետ արտը կ'երթայ հետը առած ձիու գինը—հացերը ու
մշօշը, բայց ոչինչ կը գտնէ, քացի ուղղադայեաց տնկուած արօրէն, որու
վերի ծալքին վրայ եղի աղը կար դրուած: Եղներու ոսկերէսով ըլլալու լա-
ցատրութիւնը հօտաղը վերջապէս կըցաւ գտնել—երկինք ելեր էին անոնք,
ու իրենց աղը արօրի ցցուած ծալքին ինկած էր:

*) Ղիրա—Աշխատելու ձգտում, պատիւ, զգացում, Պէղլիւհ—ծով, մեղկ
իր պատիւ չ'անցնող:

1) Դաշտի գէր մուկը տան նիհար փոքրիկ մկան այցելութեան կ'ուղայ:

—Քուրիկ, դու ինչու այդչափ պզտիկ ես, հակառակ կերած զանա-
զան համեղ կերակուրներուդ և վայելած տնական սքանչելի ապրուստիդ:
Մինչդեռ ես դաշտին մէջ հազիւ կընամ սգեպահիկ կը գտնեմ, տես, որչափ
մեծ եմ, ու գէր, լաղթանդամ գոմէշի պէս...: Խօսքը դեռ չ'էր լմնցած, յան-
կարծ կատուս երևցաւ, տան մուկը մտաւ, իսկ դաշտի մուկը մեծ ըլլալուն
համար չ'կըցաւ նոյն ծակէն անցնիլ, մնաց կատուի ճանկերուն մէջ: Ծա-
կէն մուկը կը լսէ,—քուրիկ, էդ «Ճգտիկն» ա էրեր մըզի պզտիկ:

—Առնուն (հաւ) ածաւ,
պուպուն (թռչուն մը) տարաւ:

—Մեռիմ (մեռնիմ) էն տաշտին
որ մէկ էլ կաշ խրտ կշտին:

—Մեռիմ քըղի կորէկի փշրուկ
թռար էլար տաշտի պուռկ (եզր):

—Մեր մեռելոց
մեր ճժերոց (տղայ. երեխայ):

—Մեր շուն ա.
խըղի (ուրիշի) գուռ կը հաջայ:

—Մէկի աչքն ա սուր,
մէկի մանգաղն ա կտուր:

—Մէկ մեռի՝ հազար շիւարի:
(շուարի)
հազար մէռի՝ մէկ չ'շիւարի:

—Մէկ մէկով, երկուսն Աստծով
իրեքն ու չորս ուրենց զօռով
(ուժով):

—Մէկն ի կովէն,
տասն ի ծովէն:

—Մշկուն (մշակին) մշակ,
Ծակ ոռնէն էլ եօղան դօսակ,
(ներքնակ վերմակ-անկողին):

Գործի մը արդիւնքը բոլորո-
վին փչանալ, երբ դեռ կատարե-
լապէս առաջ եկած չէր:

Մեծ և առատ արդիւնքը մեծ
և զօրեղ պատճառներէ առաջ կու-
ղայ:

Երբ անարժէք իր մը՝ կարեո-
րութիւն, և անպիտան մարդ մը,
պատիւ ու պաշտօն կ'ստանան:

Երբ բարիք մը, կամ ողորմելիք
մը (մատաղ—քելիս) տուողի ըն-
տանեկան շրջանակէն դուրս չ'ել-
ներ:

Ծառայել ուրիշին՝ փոխանակ
անոր՝ որուն կը պարտի մէկը իր
ծառայութիւնը:

Գործէ մը օգտուելու համար՝
մէկը միւսէն աւելի բաղդ կամ
ճարպիկութիւն ունենալ:

Յույց կը տրուի որ գործի մը
աջողութեան մէջ գործողներու
քանակութիւնը նշանակութիւն
չունի. այլ խէւքը (Այս առածը
կ'ըսուի երբ չ'կայ այլևս խելացի
գործողը, ու գործը խանդար-
ուած է):

Յույց տալ որ շատ աշխատող-
ներու աջողութիւնը համեմատաբար
թիւնէն, իսկ քիչերունը՝ բաղդէն
կախուած է:

Երբ ոեւէ հեղուկ մը ջրով խառ-
նուած է շատցնելու նպատակով:

Երբ կ'աշխատի մէկը չարաչար
ծառայութեան ենթարկել զայն,
որ արդէն ուրիշի մը կը ծառայէ
ստրկաբար:

—Մուկ այննց մ'ա (քիչ մը բան)
ի (բայց) կարաս մի կը մընտրուայ
(ապականել):

—Մուկ ինչքան հոգ փորայ,
վըր ուր (իւր) գլխուն կիտայ:

—Մուրուս (միրուք) թողել զօլա
եա (գիւրին),
ամա (բայց) կնտել (ածիլել) չա-
րիմ եա (դժուար):

—Մսի տէրն էլ գինայ (գիտէ)
ուր միս հօտուկ ա (հօտած)¹⁾
փարի (դրամի) տէրն էլ գինայ ուր
փարէն սուլուկ եա (մաշուած, կեղծ):

—Յարդ քուժ (քուկդ) չէր,
իսժ չարդաման քումն էր:

—Նախորդ (անդէորդ) գնախիւր
կը թորկայ (թող կտայ),
իսօ նախիւր տէրն էլ ի'թօրկայ:

—Նա (ոչ) մարդանման,
նա մարդահաւան:

—Նաչաւն (անճար) ա կերեք
բանջար:
իւրնճ (քան) էն նաչաւ գրանջրի
ջրեր:

—Նա քար վըր քարին,
նա իսան (մարդ) վըր ուր (իր)
դրաւիմ (խոստում, ուխտ):

Երբ փոքր պատճառներէ մե-
ծամեծ վնասներ առաջ կը գայ:

Ուրիշին վնաս ուզողը կը վնաս-
ուի անոր փոխարէն:

Գործէ մը հրաժարիլ, զայն չը-
կրնալ աջողցնելուն համար, աւելի
ամօթալի է, քան բնաւ չ'սկսել:

Ուստուր մը, որուն մէջ եր-
կուստէք կ'աշխատին իրար խա-
բել կեղծ ապրանքներով:

Ուրիշի հացը ուտելու ատեն՝
ուստողը եթէ չի մեղքնար անոր
վնասը, գէթ մեղքնալու է իր
ստամոքսը, որ չ'ծանրաբեռնուի
ու վնասուի:

Մարդը օտարի պէս չկրնար
վերաբերել դէպի իր ունեցածը:

Երբ շատ պակասութիւններ
ունեցող մը և ոչ մէկին հաւա-
նութիւն կ'ըտայ:

Թշուառութիւնը չետնադոյն
ծառայութեան կամ ապրուստին
կ'ենթարկէ մարդը:

Յոյց տալ մէկի իւր խոստման
վրայ հաստատուն չ'մնայլ:

¹⁾ Մարդուն մէկը մաշուած գործածութենէ ինկած դրամ մը կ'ուզէ
քշել, այս նպատակով երեկոյն մթան վաճառանոց կ'ենէ, ու կը հանդիպի
մօտգործի մը, որ քանի մը օրուան հօտած միս ունէր, և կ'ուզէր մթան
ծախել: Երկուքն ալ առանց նայելու փոխանակուած ապրանքներու վրայ,
շրջապատով իրարու մեռէն կ'առնին ու կը հեռանան, խարդախութիւն-
նին երևան չ'ենելու երկիւղով և իրենց անպէտք բաները քշելու լաջողու-
թեան վրայ ուրախանալով: Բայց քիչ վերջ երկուքն ալ կ'իմանան, որ դրամը
անգործածելի է, իսկ միւր հօտած:

—Նես (ներս) սատանայ,
դուս (դուրս) քհանայ:

—Նուշ քիշիլք ա,
կշտանիլք յէ (յագնալիք):

—Նստեմ զոզդ,
ճօղեմ (քաշել, փետտել) մուրուքդ:

—Ջահն ի մամոց (մամ, մայր),
դէքն ի պապոց (պապ—հայր):

—Ջան կը զարկեն
սիրուն (տէրոջ) խարք կէնեն, (շը-
նորհել պատիւը պահել, խնա-
յել—ներել):

—Ջատն ուժից ա (ուժէն)
քիչն սիրուց ա (սէրէն):

—Ջարակ ու բարակ (շարակը՝
անիմաստ),
խնն թունրայ (հողէ վառարան)
կողերն էլ բարակ ¹⁾:

—Ջաքար ա,
շան բերան ա:

—Ջօրերու շուրվէն (ապուր—
կեղտի իմաստով),
եղընգներու կարմիր հինէն (հինայ
—ձեռքերը դնելու կարմիր ներկ):

Ներքուստ բոլորովին չար, իսկ
արտաքուստ ինքզինքը բարի ձե-
ւացնող մարդ:

Փափուկ կերակուրները կամ
անուշեղէնները պատիւի ու քա-
ղաքավարութեան համար են, և
ոչ կշտանալու:

Մէկին խնամքը, բարիքը վայե-
լելով մէկտեղ՝ անոր մեծ վնաս-
ներ հասցնել:

Ապրիլ ի վնաս մէկին, և գոր-
ծել՝ յօգուտ միւսին:

Բարեկամները իրարու պատուի
համար՝ միմեանց ստորակարգեալ-
ներու չարութիւնները պէտք է
ներեն:

Բարեկամական անկեղծ և բու-
ռըն սէրէն առաջ եկած թեթե-
ւագին նուէրը աւելի թանկ ար-
ժէ, քան մեծարժէք նուէրը, որ
սիրով եղած չէ:

Յեզնել կին մը, իւր դէմքի ու
է մասի, կամ շրթունքներու հա-
մար (մասնաւորաբար) որոշ վրայ
գովեստով կը խօսի ու կը պարծի
ինքր:

Երբ ամենապատուական իր մը
վատ ու անարժան ձեռքերու մէջ
կը գտնուի:

Աղտոտ հագուստներով ու մարմ-
նով մարդ կամ կին: Կամ, ամ-
բողջապէս աղտոտ մարդ մը, որ
միայն աննշան տեղ մը մաքուր
կը պահէ:

¹⁾ Փաւորը (կնքաւոր, կամ խաչեղբայր) կուգայ իւր սանամօր տունը,
երբ սա մերկ ըլլալու պատճառով մտած է եղբւր թոնիրը (հողէ մեծ վառա-
րան, թաղուած գետնի մէջ), չմտնելու համար:—Ստանամէր, կրտէ քաւորը,
քաղաք կ'երթամ, ըսէ, քեզ լինէ շօր բերեմ:

— Ըստիւս հին ա.
խօսքս անգին ա:

— Ըսն հաջա.
բարվան ընցնայ:

— Ուրդ (ուղղութեամբ) կը
ժաժայ (շարժիլ).
ամա (բայց) կ'աժայ (արժել):

— Ոն որ (ով որ) անկաճ (ականջ)
չէնայ մէծին *)
կ'ընկնայ (իչնայ) մութ հնեծին
(մութ, խաւար):

— Ոն եղնի պուկ (հարս)
էնի կ'ղնի պարպուկ (հարսն.բոյլ)*). ցութիւններուն ինքնար.բարբար
խառնուող մարդ:

— Ոն ի ճաշ.
Գորգիկն (Գրիգոր) ի ճաշ.
Ոն ի հէջ (ոչինչ անպիտան)
Գորգիկն ի մէջ:

— Ոն կ'ուտայ եղ ու ճմուռ (ե-
ղով տորոտած հաց, կերակուր մը),
էնի զլօխ զարկայ ի դուռ:

— Ոն տուն չ'շիններ ա:
սներ (սիւներ) ի նե (իններքս մէջ)
բուսուկ (բուսած) գինայ (գլտէ):

— Ո՛չ է՛ծ (այ՛ծ) ունի, ո՛չ ուլ,
սատանի անկանճ խուլ:

Յոց տալ որ շատ անգամ ցըն-
ցտոներ հագած մարդերը ընտիր
խօսքեր և մեծ արժանիք կ'ու-
նենան:

Բամբասանքը, հաշոյանքը չ'են
վնասեր անոնց, որոց կ'ուղղեն
ուրիշները:

Ընտիր բարեմասնութիւններով,
օգտակար գործերով մեղմել թե-
թեւ սխալներ, և յանցանքներ:

Մեծ ու փորձառու մարդոց
խրատը չ'ստղներ միշտ կը սխալին
ու կը վնասուին:

Ուրիշի գործերուն կամ խօսակ-
ցութիւններուն ինքնար.բարբար
խառնուող մարդ:

Ուտելու ճարպիկ ու պատրաստ,
իսկ գործելու թոյլ ու անպիտան
մարդ:

Իհարկի մէկին օգտին գոհո-
ղութիւն ընելու են անոնք, ո-
րոնք անոր բարիքը վայելած են:

Դժուարին գործ մը զայն ան-
ձամբ չ'կատարողին խիստ զիւրին
կերեի:

Բան մը չ'ունեցող, նիւթադէս
բոլորովին աղքատ մարդ, որ ո՛ւնէ
աղմուկ չ'ունի:

— Միեռնիմ իմ քաւորօջ, կ'ըսէ սանամայրը, էն շարակ—բարակ շիւայ
(կարմիր կտաւ) կտորից բեր, ինձի շապիկ բն'մ:

— Հա, կ'ըսէ քաւորը, շարակ—բարակ, սանամէր, խընճ (քան) թունրայ
(թոնրի) կողերն էլ բարակ:

*) Ականճ կնեւ—լսել, ուշադրութիւն դարձնել, խրատը, պատուէլը կա-
տարել:

*) «Քննարկելու նոր դնացած հարաբերուն ընկերանայու, և զայն փնտ-
ջին քով առաջնորդելու համար՝ փնտայի տնէն կիներ (մէկ կամ երկուս)
կ'երթան հարսանիքի հետ հարսին հօր տունը, որոնց պիտրպուկ կ'ըսեն.
(պիտր—առաջ, պու կ—հարսին առաջնորդող, կամ հարսնաբոյլ):

— Ո՛ւ խեղճ (շահ օգուտ) ի խի-
արհաց (վարունգ)
նշ պարտաբեկն ի ձմերկընոց:

— Ու պիտի (պէտք է) դազու
(սազ),
որ հաւկիթ ածաչ բաղու (բաղի):

— Ոսկին մանտր ա
ամա (բայց) գին ծանտր ա:

— Ոտաց տեղն էրեց (ըրաւ),
զլլտուն էլ ուղեց:

— Ոտաց փսթուկ (սահումն) կը
կանի (կսնդենել),
լեզուի փսթուկ չ'կանի:

— Ոտ կ'երթայ,
ձեռ կը խաղայ:

— Որ պուխ (թելի փունջ, ծոպ)
եղնէր,
ուր հօր պատէն կը կախուէր:

— Ուշ եղնի,
պուպուշ (գեղեցիկ) կեղնի:

— Ուռին ու բարդին (ծառեր)
ամէկ (ամէն մէկ, իւրաքանչիւր)
խրա (հետ) ուր (իւր) մագթին (ա-
խորժակ):

— Ուտաց խաչիկ,
թի (թէ) թ'ուտաց (թճղ ուտէ)
տաշիկ:

— Ուտաց՝ կ'իլայ, (լալ),
չ'ուտաց՝ կ'իլայ:

— Ուրխընան (ուրախանալ) հար-
սըն ու փեսէն,

Մին քան զմիւս վատ, անպի-
տան անձ կամ իր:

Յոց տալ թէ անկարելի է որ
տկարը գորաւորի գործը կրնայ կա-
տարել:

Յոց տալ որ արտաբին երևոյ-
թէն չ'պէտք է չափել մարդերու
կամ իրերու արժանիքը:

Փոքր պահանջներուն դոհացում
տրուիլը մեծ պահանջներ ալ ա-
ռաջ կը բերէ:

Մարդու ցոյց տուած ամէն
պակասութիւնները կարող են նե-
րուկ, իսկ լեզուի պատճառաւ
վերքերը չ'են բուժուիր:

Երբ հարուստ ընտանիքի մը
անդամները համարձակութիւն և
ուրախութիւն ցոյց կուտան:

Մարդ չի կրնար ուրիշէն օգտա-
կար ըլլալու, եթէ ինքն նախ ի-
րեն օգտակար եղած չէ:

Համբերութեամբ կատարուած
գործ մը լաւագոյն արդիւնքը
կուեննայ:

— Ամէն մարդ իրենն 'անը. իրեն
դուրականը, իրեն ախորժեղին կը
սիրէ:

— Որև է ուտելու՞ կամ հագնելու
բան տրուելու է անոր, որ չարգը
կը ճանչնայ:

Դժգոհ ըլլալ միշտ, ունեցած և
չ'ունեցած սպարազաններուն միան-
գամայն:

Ուրիշներու ուրախութեան ինք-
նին մասնակից ըլլալ, առանց ա-

երկու ծուռ (խենթ) մէկ գեղէն:

—Ուր (իւր) աչքի գերան չ'տեսնայ:

խըղի (ուրիշի) աչքի խիլ (շիւղ) կը տեսնայ:

—Ուրուս-մուրուս (անիմաստ) ես կը շիգեմ (շինել), դուն կը բլուս (փլցնել):

—Ուր պապ (հայր) որ չ'տեսնէր, գինէր (գիտէր) թի ինք փաշի տըրդայ էր. *)

—Ձար մոռնայ, չարիին (տունները ման եկող մանրավաճառ, փերեզակ) քօռնայ:

—Ձր գինայ մեռել հն ա (հվ է) «վայ վէլէր. (վայ ընել, ողբալ) Տէրօս կ'էնայ. (Տէրօն անուն կողբայ):

—Ձր թողեն տւրտէրն ի տուն. կ'ըսայ «փիլոն տիկնին տուր»:

—Ձր կերանք մսէն. խելուանք (զլուխը դառնալ, խելագարիլ) թսէն:

—Ձր դրմամ (հոգ չ'ընել) գուռ (քարէ աւազան), վըր գլխուս. կը դմամ պտպտիլն ի յէտուս '):

նոնց գիտութեան, (որ խենթութիւն կը համարուի):

Ուրիշի թեթեւ պակասութիւնները ինկատի առնել, և ծածկել իր մեծ պակասութիւնները:

(Մանկական առած).— Երբ մէկը բան մը կը շինէ ու միւսը կը խանգարէ, կը քանդէ:

Բարձր պահանջներ ընել, մոռանալով իր ծագումը և արժանաւորութիւնը:

Հոգ չ'ընել ուրիշի դժբաղդութիւնը, և ծաղրել զայն:

Առանց իրողութիւնը լաւ հասկնալու ինքզինքէն դուրս խօսել և դատել:

Առանց տան կամ բանի մը տիրոջ հաւանութեան, տան կամ այն բանի մասին տնօրէնութիւններ ընել:

Մէկէն, տակաւին առանց բարիք մը վայելելու, անհաճոյ ցոյցեր տեսնել կամ խօսքեր լսել անկէ:

Դժուարին կացութիւն մը աչնչափ ցաւալի չէ մարդու համար, որչափ ուրիշի կծու գիտողութիւնները:

*) Հայ գիւղացիի մէջ այն համուզում կայ, թէ մարդերու արժանաւորութիւնը ժառանգական է, այս պատճառով երկար տոնն արժանաւոր հօր մը զաւակները, հակառակ իրենց անարժանութեան, յարգանք կը դրանին: Այսպէս օրինակ, հաբուսաներու, իշխաններու, քահանաներու և այլն, զաւակներ, որոնց «օճախի զաղէ» (օճախի զաւակ) կը'սեն:

1) Տրգաս (ըստ ժող. Ծրգաս) թագաւորը Ս. Գր. Լուսաւորդի հետ մեհնաններ կը քանդէր ու եկեղեցի կը կանգնէր անոնց տեղ: Ուր որ չըկար մեհնան, լեռնէն քարեր կը բերէր իր կռնակով. ու կը շինէր: Մի անգամ վանքի մը ջրի քարէ մեծ գուռը (աւազան) գլուխն անցուցած, և միակտուր արէ մեծ սիւններ անութներ դրած լեռնէն կուգար, իսկ Ս. Գրիգոր ետեմէն

—2րդ դրամամ տէգն (խոտի տէգ)
ա պառեկս (կռնակ).

կը դրամամ խորխորջիկն (ձիու
խորխորջիլը) ա չէտեւս:

—2րդ տըւած թաւն *) (կանաչ
տերեւ) ի բերան.

շուտ կիզան կօպալն (գնտածալ
փալտ) յողան (կըզարնեն կռնակին):

—2որս գնական (ոտք).

մէկ լըկըկան (սոգ. ագի)
երկու պսան (փալտոգ=ալք) կե-
րած է:

—2ուր (մինչև) աղ հասաւ.

մատաղ հանգաւ (վերջացաւ իմաս-
տով):

—2ուրի իմցող (իմացող) իմնայ
(իմանայ).

խընճ մաղ կը բարկընայ.

չ'իմցող խընճ գերան կը հաստը-
նայ:

—2ուրի մըկայ (այժմ) խուռկ
ու մոմ էր սրբերուն.

Մըկայ եղաւ ձութ ու ծամոն
(մազտաք) բողբրուն.

—2ուր մի (մինչև) ձուշան
զարգըրւի.

ժամերը կ'արձըկւի (կ'աւարտի) ¹⁾

Բացատրութիւնը նոյն.

Դեռ չ'օգնած ուրիշին, կամ
օգնելէն անմիջապէս յետոյ փո-
խարինութիւն պահանջել:

Հեզնել մէկին շատակերութիւնը,
քիչ ցոյց տալու ձևով մը.

Գործի մը աջողութիւնը, կամ բա-
նի մը սպառիլը. երբ դեռ չ'է
հասած անոր կատարումին համար
սպասուած միջոցը կամ գործիքը:

Դժուարին կացութիւն մը, ծա-
նըր խօսք մը, խորհրդաւոր ափ-
նարկ կամ խօսակցութիւն մը
գիտցողին մեծ անհոգութիւն կը
պատճառեն, իսկ տգէտի վրայ
ազդեցութիւն չ'են ընեն:

Սկիզբները չարգանք ու սէր
վայելել շրջապատողներէն, բայց
յետոյ բամբասել, անարգուել ու
ատելի դառնալ:

Գործողութեան մը համար թոյլ
և անհոգ պատրաստութիւնը կը
զրկէ մարդը այն գործէն և ա-
նոր բարիքներէն:

կ'աղօթէր, կը սաղմոսէր, ոյժ և կարողութիւն կը խնդրէր բեռնաւորուած
արքային: Տրդատ ձանձրանալով Արեւոյն միօրինակ սաղմոսերգութենէն,
կ'ըսէ վերջապէս. «2ր հոգամ, գուռ վրը գլխուս, կը հոգամ պտպտիլն (մըր.
մուշ) ի յետեւս»: Ս. Դրիգոր այն ատեն կը լռէ, ու Տրդատ քարերու
ծանրութեան տակը մինչև ծնկները գետինը կ'իջնէ, ու անպատճառ, ամբող-
ջապէս չբի մէջ խորասուզուելու նման, գետինը իջնելով պիտի մեռնէր, եթէ
ուշքի չ'գար և չխնդրէր Սուրբն շապատան, պտպտան, պտպտիկդ ի հոգիս»:

*) Կաղճիկ ըսուած թուփի կանաչ ճիւղեր ու տերեւները կը քաղեն,
որպէս խոտ, և ձմեռը ուխտարին կ'ուտենցնեն, որուն կ'ըսեն թաւ:

¹⁾ Անի քաղաքին մէկ թաղը հայ ազնուականուհի ձուշան օրիորդի-
ապարանքը կը գտնուի եղբր, ուրկէ բաւական հեռի էր եկեղեցին, Այսու

— Զուր (մինչև) չիգայ չէտին.
չ'իշէի (չէչիշուի) առաջին:

— Զորթանքմա (չորթանիս—
չորցուած թան, չլոր ձևով) ցակ-
մասուն (թող չ'դպի).
և,լ ու պանիր սանա օլսուն (քեզ
լինի):

— Պաժ ու պալիս (հասակ,
տեսակ) ցակ ա (լաւ հագուած),
կսմ ու կօռի *) ցակա:

Պարաբեն **) մրտ (մօտ) հարա-
բեն (ոյժ):

— Պխտէր, (պէտք էր), պխտա-
ւոր էր (չարմար),
սով պրեռուն անուն դնէր (ա-
նուն դնել—անուանարկել):

— Քաղցի քարից ծանդր չ'կայ,
սամա չլաի (սեպ) որ տակ' կը
թեթընայ:

— Ջուր կ'երթայ.
ուսպ կը մնայ:

Նախորդի արժանաւորութիւնը
չաջորդի վատ ընթացքը միայն
երևան կը բերէ և դնահատել
կուտայ:

Երհամարհել մէկին բարիքը, որ
կ'ըլինի ի մնաս իւր սակաւ ու-
նեցածին:

Լաւ ապրած, քաջառողջ ու լաւ
հագնուած մարդ մը, որ գործելու
մէջ անպիտան է:

Մեծ արդիւնքները առաջ կու-
ղան մեծ ոյժերէն:

Երբ անարժան մը ուրիշի ար-
ժանիքը նուաստացնելու համար,
առ նախանձու կը բամբասէ, թե-
րութիւններ կստեղծէ, կանուա-
նարկէ զայն:

Քսուներ կարող են նոյն լսկ
հաստատամիտ մարդերը խտրոյեց-
նել իրենց գիտաւորութենէն, և
զալթակդեցնել:

Լաւ է տեւականը (բարեկամ),
քան ժամանակաւորը:

Ի հանի միւս կողմը: Սրիորդ ձուշանը չափազանց եկեղեցատէր և իբրեւ Նա-
լի թռուներէն մին' չափազանց պծնատէր էր: Ամէն առնէն երբ պատարագին
կ'երթար' նախ իր արդուզարդը կ'ընէր, և ապա դուռն կ'ընէր: Հանդիսա-
ւոր օր մ'ալ ձուշանը սովորութեան համաձայն սկսաւ արդուզարդը, և այս
նգամ աւելի գեղեցիկ, օրուան հանդէսին համապատասխանելու համար, ու
ամբան լինկաւ, սովորականէն քիչ մը ուշ: Եկեղեցին հասած առնէն ժողո-
վուրդը արդէն սկսած էր ցրուել, ժամերգութիւնը աւարտած էր, ու ձու-
շանը բնականաբար զրկուած: Պը նշանակէ նաև—աւելորդ զբաղումը կա-
լեոր գործերէն կըզրկէ մարդս:

*) Կամ—որայ կասելու գործիկ, տախտակ մի, տակը մանր քարեր
շարուած: Կամ կ'ըսուի նաև տնոր լծուած դոյգ եղներուն: Կոռն—Լ'աանց
դարձերի իրարու կապուած քանի մը եղներ, որան քարդելու, արորելու հա-
մար, որ կամը դիւրութեամբ մանրէ:

**) Պարաբեն կամ պարաբաթ. կը նշանակէ մօտաւորապէս առատ,
լեւսպատելի, շորոջ, շորոյալից: Այս բառէն շինուած է պարաբաւոր հայերէն
Վ. Ծանցում (—Պարաբաթի) Ա ոգ վերջացող բառերը երբ յօդ (ն) առնեն:

— Զուր որ շատ գօլի (լճանայ) կը հոտի:

— Սաղ (ողջ) չ'ըթողայ (կամ), (թօրկայ):

որ հիւանդ տքայ:

— Սարդիս, խելք ունիս, կ'սպրիս:

— Սար ինչքան բանձր (բարձր) եղնի (լինի) օր մի ճամբախ վրաւով (վրայէն) կ'ընցնի:

Սև շուն զինչ ուտայ՝
զէն գուրս կ'իտայ:

— Սև օպա (անխմաստ) սիւտակ (սպիտակ) օպա. . . . (անբարոյա կանին) չըկայ քօպա (զգջում)

— Սէլ (սալ) չը գողայ,
սէլուր (սալապան) կը գողայ:

— Սորթիկ (անխմաստ, թերեւս անգործածելի անուն) մը սիրեց զօրթիկ (զհորթիկ=հորթը):

— Սութ (սուտ) սիրեմ.
անլըւէն (չ'ուացուածը) քթուեմ,
(ոջիլները ժողվել, ջարդել):

— Վախէցէք մարմանտ (հանդարտ) գետից,
մի վախեցէք զըմփզէմփան (կատաղի, գողացող) գետից:

ա ը էի կը փոխուի. օր. պարաքա—պարաքէն, շուշայ—շուշէն, թագայ, թագէն, և այլն (թէ օտարազգի և թէ հայերէն բառերը, որ առիկ կամ ոչ, ով կը վերջանան):

Մարդու մը տեղ մը շատ մը՝ նալէն, կամ մարդերու մեծ բաշմութեամբ գտնուած տեղերէն ա՛յ. պատեհութիւններ, անհամոյտ. թիւններ կը ծագին:

Երբ բանի մը պէտք չ'ունեցող, կարօտ մարդէն աւելի դժգոհութիւն կը չալտնէ:

Խելացութիւնը և ոչ մէկ բանի կարօտ կ'ընէ մարդս:

Ամէնէն բարձր դիրք ունեցող և ուրիշներէն բոլորովին անկալ, ապրող մարդերն իսկ օր մը ուրիշի պէտք կ'ունենան, կամ, շատ խելօք, զգոյշ, անարատ վարչ: ունեցողներն իսկ օր մը թերութեան մը, բամբասանքի մը մէկիւնան:

Վատ մարդերէն վատ զաւակն, կը ծնին:

Անկարելի է արմատացած վատ, սովորովթը փոխել:

Երբ չարչարուողի փոխարէն չարչարողը կը զանգատի:

Սկսիլ սիրել զաւակը, կամ միևնոյն ընտանիքին պատկանող փոքրը, որ մինչև այն ատեն կ'ատէր:

Սրտանց ատել, և առ երեսուէր ու համակրանք ցոյց տալու. ստիպուիլ:

Հանդարտ բնավորութեամբ տեսնուած մարդերը երբեմն աւելի վրտանգաւոր են, քան բարկացկոտ, կատաղի երևցածները:

—Վաճ Էնոր (անոր) որ աղւը-
սու կապածն ա
ու մկան արձըկածն ա, 1):

—Վանայ շուկէն (վաճառանոց).
էդ (այդ) մէկ կապէն (կապայւս
հազուստ մը):

—Վանք կ'ուտայ.
Բակալ կը հաջայ:

Վըր իշուէն չը կանայ (չիկըր-
նար *):

Քրին ի կուրդին (համետ) կ'էնայ, **)
—Տան կատուին «փշթան, փըշ-
թան» (կատուն հեռացնելու ձայն).
նայս (օտար) կատուին «փշօ, փշօ»
(կանչելու ձայն):

—Տարան, տարան...
բրտի շուն, քէ ինչ տարան, 2):

—Տեղիկն (ուղտը) կը դըլու (կուլ
տալ),
մօիկ (մօղոկ) կը թքու (Աւետա-
րանէն):

Ամենէն ցաւալի վիճակն այն է,
երբ մարդ իրմէ տկարներու իրա-
ւասութեան կ'ենթարկուի, և ա-
նոցմէ կը յուսայ բարիք և ազա-
տութիւն:

Բազմաթիւ և ընտիր առարկա-
ներու մէջէն միայն մէկը կամ
հասարակը վերցնել:

Մէկին բարիքը վայելել, ու
միւսին օգտակար ըլլալ:

Ջորաւորներու չարութիւնը չը
կրնալ պատժելուն համար, ան-
մեղ տկարները վնասել:

Փոխանակ իրեններուն՝ օտարը
սիրել փայփայել, խնամել, տուն
հրաւիրել:

Երբ մէկը ուրիշի մը հակառա-
կորդը կը պաշտպանէ և անոնց
գործերուն կը խառնուի, առանց
շահ մը ունենալու:

Մեծ քանակութեամբ ու գաղտ-
նի մեծ չարութիւնները գործել,
խկ յայտնապէս և փոքր բանե-
րու մէջ ինքզինքը անկաշտու
և արդար ցոյց տալ:

1) Ազուէս Արջին կ'ընկերանայ, ու քիչ վերջ անոր փտահութիւնը
վատկելով, կ'աղաչէ որ զինքը կ'ապելու գաղտնիքն յայտնէ, քիչ մը զուար-
ճանալու համար: Արջը կը յայտնէ այդ գաղտնիքը, ու կը կապուի, իսկ Ա-
զուէսը գայլերուն իմաց կուտայ: որ գան զայն պատուան: Այն ատեն
Մուկ մը գուշս գալով կը կրծէ Արջին կապերը ու կը թուցնէ: այնպէս
որ երբ գայլերը վրայ կը յարձակին Արջը կը կարողանայ բրցնել կապերը
ու վրանին ցատկելով, բոլորնալ հալածել: Այն ատեն Արջը կ'ըսէ ինքնին.
Նալլաթ (Նախատինք) էնոր (անոր), որ Ազուէս կապուին ա (կապածը), ու
Մրկան արձըկուին ա (արձակածը), ու կը թողու, կը հեռանայ այն երկրէն:

*) Վըայ չ'ընալ կը նշանակէ կռուի կամ մրցումի մէջ չ'ընալ լաղթել,
անկէ տկար ըլլալ:

**) Բիր—ձեռափայտ: «Բերն ի կուրդին էլի» (ընել) ձեռափայտով
համեալ ծեծել:

2), Դալլերը կը յարձակին ոչխարի հօտին վրայ, ու քանի մը հօտ կը
փախցնեն: Լուրը գիւղը հասնելուն պէս, բոլոր շուները գայլերու ետեւէն

—Տէր-տէր կնքողն է.

խօսալըցունող (ապրեցնող) չէ:

—Տըռէն (ոչի իմաստով) ընկեր.

տըրնկէն (ցատկել) չ'ընկի):

—Տըտուեմ ես.

գոմիեմ (գոմփ=կռուփ) քեզ.

—Տոր որ (որտեղ) մեղր եղնի (լինի)

ճանճ էնտեղ կը ժողովի:

—Տոր որ տանձ մի կաշ ուր պոչն ի հետն ա:

—Տուչնէն (աշխարհ) դմակ ա (ոչխարի աղի) կտրիճն (քաջ, ճարպիկ) դանակ ա:

—Տուն չունի թանապուր, ինք կը քէշայ (քայլել) եֆեղուռ (հպարտ ամբարտաւան) կամ

—Տուն չունի ցան (քակոր) ու փոշի (մոխիր) գլուխ կը կապայ թուխ փուշի (մետաքսէ փաթթոց):

—Տօլ (դառլ=թմբուկ) ուրենց (իրենց) կօպլ (դառլին զարնելու զնգա-ճաչք փայտ) ուրենց զարկին ուրենց խաղան ուրենց:

Ջարպետը շինողն է միայն, իսկ անվնաս պահելը առարկայի տիրող գործն է:

Ոմէն բան կորսնցնող աղքատ մը, կամ ուժասպառ ծերունի մը, որ ունեւորի կամ երիտասարդի պէս վարուիլ կ'ուզէ:

Երբ մէկը իր յանցանքը ուրիշի վրայ կը դնէ:

Ջարերու մէկ տեղ ժողովուրդ պատճառը այն տեղի նպաստաւոր հանգամանք ունենալն է:

Ոմենէն լաւագոյն բանը (կամ մարդը, իր յոռի կողմը կ'ունենայ:

Քաջ, ճարպիկ, խելօք մարդը միայն կրնայ աշխարհքի բարիքը վայելել:

Հակառակ իր նիւթականին՝ չափազանց մեծ ծախքեր ընելու քիմարութիւն ունենալ:

Կախում է ունենալով մէկէ ըստ հաճոյս օրէնքի հակառակ, և ուրիշի կամ հասարակութեան վնասակար գործեր ընել:

կ'իջնան, ու ուխտները կը խլեն անոնցմէ: Զուները դեռ ըստական տեղ գալերը հալածելէ յետոյ, կը յոգնին ու կսկսին ետ դառնալ, միայն ըզրուտին շունը, որու տէքօջ ուխտը չ'կար հօտին մէջ իսկ, ետ չի դառնար, և այնքան կը հալածէ գալերը, որ վերջիններս այլևս անկաքող կ'ըլլան առաջ ելթալ, կը կանգնին, և իրենցմէ մին սա գիտողութիւնը կընէ ըզրուտին շանը. «Մեզ այդչափ հալածելուդ, յոգնեցնելուդ պատճառն ի՞նչ էր, բրդի ձիւն, տարանք, տարանք, քեզ ի՞նչ տարանք»:

—Յրպինն ընձի,
Ջրույին քրդի¹⁾ ր

—Փեսի (փեսայի) տուն բան
չ'կայ,
հարսի տուն տընկուկը ա (թմբու-
կի ձայն)։

—Փուշ՝ փուշ ա,
աւա (րտւց) մաւիֆաբն (շնորք)
անուշ ա²⁾

—Փրցաւ (ազատուեցաւ) Մոտէն
կաղնու բլէն (թուփէն)։

—Պաղցր մեղնի՝ (մի լինիր) որ
ղլուն (կուլ տան),
դաուն մեղնի՝ որ թքուն (թքեն) *

—Պաղքի կտրճներ (քաջեր)
կապած խանջներ (դանակ)։

—Պամու (քամիի) բերած
քամու տարած։

—Քանի անօթնայ,
բարկէնդըւայ (բարեկենդանի)

Ոնշահ բանի վրայ վրձնել, և
երևակացական շահերով գոյացում
տալ միմեաց։

Ուռնց մէկի ընդդառնութեան
և անոր գիտութեան՝ ուրախու-
թիւններ ընել կամ գործեր կար-
գադրել։

Յարգանքը, ընկերական սէլը,
ամէն բանէ վեր է, կ'ուզէ պարզ
միջոցով մը արտայայտուած ըլլայ,
կամ նուէր մը շատ թանկ արժէ
նոյն իսկ եթէ թեթեալին ալ
ըլլայ։

Դժուարութենէ մը ազատել։

Մարդուս ծայրացեղ բարու-
թիւնը և ծայրացեղ չարութիւնը
հաւասարապէս փտանգաւոր են
իրեն։

Հեղնել սպառազինուած մար-
դերու անկարողութիւնը, թուու-
թիւնը։

Ուռնց աշխատութեան և չող-
նութեան ձեռք բերուած հարս-
տութեան վատնումը ցաւ չի պատ-
ճառեր։

Ապրուստի ամէն միջոցները կոր-
սընցնելէ յետոյ՝ ան արժէք բանի

¹⁾ Երկու պտտող շարքիներ բաւական ատեն իրարու հետ ման դալով
առուտուր ընելէ վերջ՝ կ'ուզեն իրարմէ բաժնուիլ։ բայց բան մը չ'են ու-
նենար կիսելու։ Իրենցմէ մին կ'ըսէ, չընկեր, Յրպինն ընձի։ Ջրույին քր-
դի, ցոյց տալով հեռուէն երևցող երկու հայ գիւղերը։ Այս սուածը վաղուց
Այաշկերտ անցած է, թէև Զիրակի մէջ և ծագում առած։

²⁾ Երկու ուղտեր իրարու հետ փուշեր կ'արածելին, Կերան կշտացան,
և իրենցմէ մին բերանով փուշ մը քաղած՝ միւսի բերանը դրաւ, որ ուտէ։
—Ի՞նչ կ'ընեն, ըսաւ վերջինը, չէ՞ որ անոնք բոլոր փուշեր են, և մենք
կշտացանք այդպէս։—Այո, ընկեր, ըսաւ փուշ տուողը, փուշ՝ միշտ փուշ է,
բայց մարիֆաթն (շնորհք, նուէր, սէր, չարգանք և ս լին) անուշ է։

*) Թողափուրդը Խիկարին կը վերագրէ այդ առածը։

դադէք (իւղահաց) միտքը կըն-
կընայ:

—Քանի Մուսոն դէս ա (այս
կողմ, աստի՛ն).
մեր հայն (վիճակ) էս ա (այս է):

—Քաջանց (քաջ բերու) շինած
մկան աւերած:

—Քար ա թալեր (ձգել).
թիւն ա ցաւցեր:

—Քար գլօրի (զլտորել).
կը կանի (կը կանգնի):

—Քաւորոջ գալ՝
սանամօր ցլալ: *)

Ք... ի փոր կեռայ.
դէն սչ (դէռէ) թի՛ մշտու ետ:

—Քաչալ (կուռտ) սըմէն.
ինքն ուր քմէն (քմաց՝ համաձայն)
կ'աժայ (կարժէ) զըմէն (ամէնքէ):

մը կարօտութիւնը քաշել, կամ
անարդար պահանջներ ընել:

Յուց տալ թէ իրենց դժբախ-
տութիւնը կը տեւէ այնչափ. որ
չափ անոր պատճառ եղող անձը
կայ, իրենց քով է, կամ իրենց-
վրայ կ'ազդէ:

Երբ արժանաւոր, հզօր բարի
մարդերու գործերը անարժան,
տկար և չար մարդերու ձեռքով
կը փլանան:

Միթէ յոգնած կամ զոհողու-
թիւն ըրած է. Կ'ըսուի, երբ ցոյց
տալ կուգուի, որ (այս ինչը) իւր
առանց չարչարանի ձեռք բերած
բաները չարչար գործածել կ'ուզէ:

Ինչպէս ամէն շարժման՝ դա
դարում մը, նոյնպէս ամէն թըշ-
նամութեան՝ հաշտութիւն մը կայ:

Ռարեկամին աջելել, անոր դժ-
բաղդութեան մը մէջ գտնուած
պարագային (առանց գիտնալու):

Երբ մարդ մը ամբարտաւանու-
թեամբ ինք զինքին վստահե-
լու յամառ անձնուպատանութիւն
մը կուեննայ:

1) Երբ մէկը ինքզինքը ամէ-
նէն վեր կը դասէ. 2) Միայնակ
և ինքնաշխատութեամբ կատա-
րուած գործ մը աւելի աջող կ'եր-
թայ, քան անմիաբան ընկերու-
թեան մը:

*) Ալեքսանդր Ժորճիկոյի լատինացի լեզուագիտական ար-
բերութեան առանձին անուն կուտայ. օրինակ. Կոփի, ցլալ, ցուլ բառէն
ելած. վերին օրինակը կողմն առնուած է, ինքնելու համար. Զիւն, քաշել,
Ուխտարին, ղօղու (խոյ) գալ. աչմին, քաղաւ. շան՝ կցուիլ. քոնթուլ գալիս,
նոյն. հաւին, և ուրիշ թաչուններու, թեթեւ և այլն: Այսպէս է նաև ամէն
կենդանի ծնանելու անունները. տես վարդ:

—Քաչալն որ տեղ էնայ,
ուր գլխուն կ'էնաց:

—Քիթ տնկեր,
կը փչաց չամպեր:

—Քիչ դէւ կէր (կար) ի դիւնոց,
մէկն էլ իջաւ յէրդընոց (չարգա-
նոց=մարաք) կամ.

Քիչ սատանայ կէր ի քաղաց,
մէկն էլ շողտունուվեր (ջաղացքի
վարի չարկ) էր իջած:

—Քիչ կէր վըր բակիս,
էն էլ էկաւ կպաւ ազիս):

—Քօլ (անկոտոր) իճուն (այծին)
կոտոր չըկաց,
գինան (գիտեն) հերուվի (անցեալ
տարուայ) ուլու լիկն ա (փոքր ուլ):

—Քօլկա (հով. ստուեր) խօս
(հաճելի).
փեթակ (ալիւրի ամպար) ալօս (դա-
տարկ):

—Օձ դաղձից կը պատուի (նա-
խանձել):

դաղձ էնոր բնի վրէն կը բուսի:
Օճախ (հարուստ հացալից).
ըսկի կ'եղնի՞ պուճախ (անկիւն=
անցում, առտին կարօս իմաստով)

—Փարրզի (պարսկական=լաւա-
գոյնի իմաստով).
եղաւ ճառրզի (խաչտառակ):

Օգնութեան կարօտ անձը ու
րիշին չի կրնար օգնել:

Ուրիշին չ'հաւնող, հպարտ,
ինքնահաւան (բարձրաքիթ) մարդ:

Երբ գործ մը խանդարողներու
վրայ ուրիշներ ևս կ'աւելնան:

Երբ մէկին յոգնութիւն տուող-
ներու հետ ուրիշներ ևս կը միա-
նան:

Յոյց տալ մէկի տարիքի մեծու-
թիւնը, որ կը ծածկուի երիտա-
սարդական երև ոյթի մը տակ:

Հանգստութիւն և հեշտութիւն
փնտռողը վերջին աստիճան կը
թշուառանայ:

Երբ մէկը իր ամէն քաջափոխին
կը հանդիպի և գործ կ'ունենայ
իր չըսիրած անձերուն հետ:

Հարուստ, հացալից և հիւրասէր
տուները չ'են գիտեր ստորանալ,
կեանքի ամէն գժբաղդութեանց
մէջ իսկ:

Երբ լաւագոյն կարծած բանէ մը,
կամ գործէ մը գէշ և խաչտառակ
հետեւութիւններ կը ծագին:

2. ԱՆՈՒՅ ԻՄԱՍՏԻ ԱՌԱՅՆԵՐ

Սգահ մարդն ըսաց ընձի.
«Խնձոր ընձի, տանձն ընձի,
ձեռքս վրը սէրկէւին».

դըռ (դեռ) չ'կտրէր չամչի ճիւղին
(յոյս):

— Եկաս-մակաս (անիմատտ),
դուն էր (էիր) պակաս:

— Ահիկ (ահ, երկիւղ).
բերեր (բերած է) զմահիկ (մահ):

— Աղբօր տղայ՝ համ (հոգի)
տղայ.

քրոջ տղայ, շան տղայ:

— Աղէկ (լաւ) որդի վր (որոհ)
որդի հանդիսի*
մուկ ու կատուն էլ կը ցրդի
(ծնել), *

— Աղէկ՝ վատին,
վատն՝ աղէկին:

— Աղէկ տղին տուն մի շիներ.
կէլնի (կը մեծամայ) շինայ (կը
շինէ).

գէշ (վատ) տղին տուն մ'աւիրեր
(մի քանդեր).

կ'էլնի աւիրայ:

— Աղէն (աղա) տուն չլթողեն.
հակ ու վառազ (հազուատ ու
գէնք) պատէն կը կախեն:

— Աղջիկ ա.
էլու (ուրիշի) պատ ա:

Սգահութիւնը ամէն բան սեպ-
հականել կ'ուզէ:

Երբ մէկի դալը ուրիշներու քով
անհանդէ է:

Երկիւղը միշտ մահաբեր հետեւու-
թիւններ կ'ունենայ:

Եւր մարդուն՝ քրոջ որդին այն-
չափ սիրելի չէ, որչափ կ'նոջ սի-
րելի է եղբօր որդին:

Դժգոհիլ զաւակէն: Մարդ կըր-
նայ շատ զաւակներ ունենալ,
բայց լաւագոյնը հազուադիւտ է:

Քարութիւններուն միշտ վատու-
թիւններ կը փոխարինուին փոխա-
դարձաբար:

Վստահ ըլլալ որ լաւ՝ որդին
տունը շէն կը պահէ, իսկ վատը՝
կը քանդէ:

Առանց տէրոջ հաւանութեան՝
անոր ունեցածին վրայ կարգա-
դրութիւններ ընել:

Աղջիկները ուրիշների տան շի-
նութեան համար են, և ոչ իրենց
հօր տան:

* Քանի մը կենդանիներու ծնելուն տրուած բացառութիւններն են.— 2) ուն, կոպուն, ոլխարին, այծին և այլն, առհասարակ՝ ծնիւ էշին՝ թլխիւ ձան, կատուն, գալլին՝ ցրդիւ կամ ցնկիւ, Մկան և առհասարակ փոքր կենդանիներու, որոնք բազմութեամբ ձագեր կը ծնին՝ ցնկիւ կամ ցնկցնկոտիւ, որ կը գործածուի նաև շատ զաւակներ ունեցող կնոջ, հեղնե-
լու համար: Կնոջ ծնելուն՝ պարկիւ թռչուններուն՝ ձագ համեմ. Միջատ,
ներուն՝ ձագ տալ:

- Աղջիկն օրական.
 ճաէզ (օժիտ) տարեկան.
 —Անթառան (անթառամ) ծա-
 դիկ չ'թողմ.
 բող իսան (այլ կամ կին) շպառւի.
 —Անհախ (անվարձ) կ'եղի (կը
 լինի) անհաց չ'եղի.
 —Անմէր (անմայր) մանկիկ
 անկիսուր (անսկեսուր) հարսնիք.
 —Աչքէն հեռու.
 սրտէն հեռու.
 —Աչքս ի Մուօն.
 սիրտս ի Քրդօն.
 —Առուտուր է.
 առուկուլ չ'է.
 Աստուած հայուն բոր տաչ.
 անա էղունկ չի տաչ, (որ քերէ
 մարմինը հանգստանայ).
 —Աստուած տաչ լազուն (թըռ-
 չուն մը).
 որ տաչ ձաղուն
 չի տաչ ձաղուն.
 որ չի տաչ լազուն.
 —Երբզ (աներես) մարդուն.
 ըմնօր (ամէն օր) դարուն.

Աղջիկը ծնելուն պէս՝ ծնողքը
 օժիտի վրայ մտածելու են:

Հետաւէր ալբեր կամ կիներ եր-
 կար ատեն թարմ մնալ գիտեն:

Առանց վարձի ծառայել կարելի
 է, իսկ առանց հացի—ոչ:

Սկեսուր չ'ունեցող հարս, և մայր
 չ'ունեցող մանուկ (հաւասարապէս
 դժբաղդ են, ըսել կ'ուզուի):

Ջարոնակ աչքին առջև չ'ըրտ-
 նուող բարեկամը կամ ազգականը
 ցուրտ սէր կը վայելէ:

Երկու անձերը միանգամայն սի-
 րող աղջիկ կամ տղայ, որ չի կրը-
 նար մին ընտրել և միւսը մերժել:

Առևտուրի մէջ պարտաճանաչու-
 թիւնը անհրաժեշտ պէտք մըն է:

(Իբր թէ հայ մը երբ պաշտօնի
 գլուխ անցնի՝ իր իշխանութիւնը
 չարաչար կը գործածէ իրեններուն
 դէմ: Հետեւաբար լաւ է չարչա-
 րուել, նեղուել, և չ'ունենալ մի-
 ջոց անկէ ազատելու, քան իշխել
 և իրենները չարչարել ու նեղել:

Անարդար վճիռ մը, որ վալրկենա-
 կան զգացումէ առաջ կուգայ, երբ
 հայ պաշտօնեայ մը իր ազգայինը
 կը պատժէ):

Աստուած օգնելու կարողու-
 թիւնը ծնողաց և զթասիրտ ան-
 ձանց թող տաչ, և ոչ անգութ
 դատակներուն, որ կը զրկեն իրենց
 ծնողները:

Արախութիւնը և տրտմութիւ-
 նը անզգայ և աներես մարդու
 վրայ միեւնոյն ազդեցութիւնը
 կ'ընեն: Լրջութիւն չ'ունենալ:

— Բան զրին՝ փախաւ.
Հաց զրին՝ հասաւ:

— Բերնէ բերան,
Հաղար բերան:

— Բրդող (հաց մանրող, կերակուրի մէջ) գինայ.
բրթող (մաքրող—ուտող իմաստով)
բնչ գինայ:

— Բրդուն մի (պատառ մը) մթան
կածի (կարժէ) կով մի կթան:

— Գէշ կնիկ նազ կէնայ.
գինայ իրիկ նազ կէնայ (սիրելի).
— Դիշու (տղեղի) հաց կլի (կեր)
խօրօտկի (ղեղեցկի) ծոց պարկի:

— Դող գողուց գողացաւ,
Աստուած տեսաւ դարմացաւ:
— Դողութեն (ծուլութեան իմաստով *).

չ'գտնի արքայութեն:
— Դեն ի ջատող (ըսող) մտաւ,
ջաղըցճղ (ի հաւատացող):

— Դըռ (ղեն) չ'էլէր էր ռաճա-
սի **). տմիոց.
շուտ եկաւ տաշտի քրթոց (քե-
րելու ձայն):

(Երբեմն հեղնական). Սշխատութիւնը չ'սիրող և անկէ խոցս առող մարդուն կ'ըսուի, որ միշտ ուտելու պատրաստ է:

Գաղտնիք մը, լուր մը մէկ մարդէն միւսը ամենա կարճ ժամանակի մէջ ահագին տեղեր կը տարածուի:

Սշխատութեան զժուարութիւնը աշխատողը գիտէ. և ո՛չ թէ անոր արդէնք վայելողը:

Յուց կը տրուի որ ամուսնական կեանքի մէջ եթէ քաղցրութիւն, ներ կան, ամէն վայելքներէ բարձր են:

Երբ տղեղ կին մը էր կան վրայ նազանք կ'ունենայ:

Տղեղ կիները մաքրասիրութեան և ընտիր կերակուրներ պատրաստու առաւելութիւնն ունին, իսկ զեղեցիկները, ընդհակառակն:

Երբ գողերու գողացած բաները ուրիշներ կը գողանան:

Ծուլութիւնը ամէն բարիքներէն կը զրկէ մաղը:

Ստախօսը ինքզինքը թոյլ կուտայ ստելու իսկ լսողը չ'կրնար անպատճառ հաւատալ:

Աղքատ տուն մը, 'ուր օրական հազիւ քանի մը հաց կը թխուի— կ'եփուի:

*) Գողի, գողութիւն, գողնալ կամ, դարձըւոր. դարձըւորութիւն, դարձ-
ւորիւ, անբժշկելի վիրախց ախտ մըն է, որ կ'անդամաբէկէ հիւանդը, ու կըս-
պանեն, որ կը գործածուի ծուլութեան իբր հոճանիշ:

**) Ռաքսատա թոնիրի կողերուն լաւաշ հաց կայնելու գործիք հաւկը-
թածէ տախտակ մը. (կամ այդ ձևով ուռէ գործուած), վրան խոտ դրուած,
ու կտաւով ամփոխուած—կարուած: Ուրիշ գաւառներ քաթաթ կ'ըսեն:

— Դուռն ի քուն,
քու բաղդ արթուն:

— Ես (կամ) հերկ էրան (հերկ
ըրէ—հերկէ).
ես քերկ էրան (թող տո՛ւր):

— Եադ՝ երթըլով-գալով,
բարեկամ կ'եղնի.
Բարեկամ է'րթըլով-յգալով,
եադ (օտար) կ'եղնի:

— Երկու էշ քաշվան մ'ան (կա-
բաւան)
երկու կնիկ քիվան մ'ան (Ժողով,
ակումբ):

— Երկու տէրտէրիկ
քու տիրու տնիկ: ¹⁾

— Եօթ սարի չէտն ին կիգաչ.
մինակ հողի տկին (մեռածը) չիգաչ:

— Եօթ տարեկան (տղայ) ելաւ
ոտաց.
մէր (մայր) սիրուն (ուրախութեանէ)
տըրճիկ էրաց (ցատկի):

— Էն գլօխ մէռի (մեռնի),
որ եօթ գլօխ (մարդ) յուրնէ (իր-
մէ) չ'պատուի (նախանձի):

Միամիտ մարդ մը, որու բաղ-
դը միշտ բանուկ է. կամ անվնաս
կը մնայ հասարակաց աղէտի մը
մէջ:

Երկրագործին անպատճառ հերկ
հարկաւոր է, եթէ ոչ հացէ կը
զրկուի:

Ջարունակ շփումը, մերձացումը
բարեկամութեան կը փոխուի. իսկ
հեռացումը՝ օտարութեան:

(Հեգնել կիներու շատախօսու-
թիւնը). Երկու կին Ժողովի մը
չափ կը խօսին:

Ժողովուրդը սա համոզումն ու-
նի, թէ, տէրտէրները իրենց տու-
ները մտած ատեննին՝ ամէն բան
սպառելու, վերցնելու մտածու-
թեամբ տողորած կ'լլան:

(Սիրտ տալ մէկին, իր սիրելի
պանտխտութեան համար) Ընդը-
տանելին մահուան կորուստն է,
բաց պանտուխտին համար յոյս
կաջ վերադառնալու:

Երբ հրախաններ չափազանց ուշ
կ'սկսեն քայել սովորել, և մայրեր
կ'ուրախանան:

Ջատ և մեծ թշնամիներ ու նա-
խանձորդներ ունենալ՝ մեծու-
թեան նշան է, և ընդհակառակն:

¹⁾ Պատաւ կին մը երկու տէրտէրներ ճաշի կը հրաւիրէ: Իր ունեցած
քիչ մը հացերը տէրտէրները կ'ուտեն, կը հաղցնեն: Պատաւ կինը շուտով
կը մեայ, հաց պէտք է դառ, բաց չ'կայ: Պատաւը դրացիին կը դիմէ հացի
փոխի: Դրացիին շունը, որ դռան քով նստած էր, կ'սկսի մըմուս պառա-
ւին վրայ: Սա շան հաջիւնը դատրեցնելու համար կ'ըսէ խրոխտ գէմքով,
«Դէհ, ձին (ձայն) մի հաւնէ, երկու տէրտէրիկ քու տիրու տնիկ»:

— Էդ հալով (վիճակ).
ընկար էդ շալով:

Էրնեկ (երա՛խ) արդար մեռնո-
ղին.

չ'երնեկ մեղաւոր ապրողին:

— Թաժէն (նորը — հագուստ) ի
մաշ (մաշելու) հին ալեաբախսշ
(արեաբաշխ = արեշատութեան —
կեանքի եկարութեան համար՝
ողորմութիւն, նուէր տալ չունե-
ցողին):

Թի (եթէ) չ'մեռաւ.
կուշտ (բաւական) վախեցաւ.

— Իմաստունն ի հանգիստ.
չիմարն ի հայրենիս:

— Իմն (իմիս, ինձ պատկանածը)
ի քիս (ինձ).
եղն (ուրիշինի)...

— Ինչա կ'էնայ (խռովիլ. յամա-
ռիլ) էլէրուն (ապերուն = ուրիշ-
ներուն),
գէնք կիտայ գէլէրուն (գապերուն.)

— Ինչ տեղ հայ.
էնտեղ «վայ»

— Ինչքան օձ կայ տտան (պոչ,
վերջաւորութիւն)
էնքան Ֆիլ (հնարագիտութիւն)

Մարդու վիճակը արդիւնք է
իրենց աշխատութեան և վար-
մունքին:

Լաւ է արդարութեամբ մահը,
քան յանցանքներով կեանքը:

Նոր հագուստը հագնելէն յետոյ,
հինը նուիրել չ'ունեցողին:

1) Մինչև մեռցնելու աստի-
ճան շատ խիստ կերպով վախցնել.
2) Հեգնել մէկը, իւր տկարու-
թեան համար, ուրիշի մը վնասելու
կամ երկիւղ տալու մէջ:

(Սխալ վճիռ մը, որով հասկըց-
նել կ'ուզի թէ) գիտուն մարդը
օտար խաղաղ երկիրներ հանգիստ
կեանք վարելու պէտք է երթայ,
իսկ հայրենիքէն չ'բաժնուողներ,
որոնք նեղութիւններ կը կրեն՝
չիմարներ են:

1) Անձնական շահը հասարա-
կաց շահէն բարձր բռնել, 2) Հեգ-
նել, կամ նախատել այն մարդը,
որ այդպէս գաղափար ունի:

Ուրիշներու դէմ բարկանալով՝
ինքզինքին մեծ վնասներ հասցնել:

Ամէն տեղ հայ ազգին կեանքը
թշուառութիւններէ և վշտերէ կը
բաղկանայ:

Կնոջ հնարագիտութիւնը չա-
րագոյն և տեական է, օձին թու-
նաւորելու յատկութեան չտի, իսկ

կնչ չնչան.

երկու էնքան ազալ (կոյս) աղ-
ջրկան:

— Ինչ որ բերիր Տէր-Մարտի-
րոսին,
ետ հետս ի (այս անգամ) տար Տէր-
Արակոսին ¹⁾:

— Իրիկ կնիկ կուեցան,
լսե (խենթ) գիտցաւ (գիտցաւ) թէ
բաժնուեցան:

— Լակն (շան կերակուր) խոր,
լանկէն (կից, աքացի) ի հոր:

— Լէն (լայն) փորիկ (փոր),
ընկեր նեղ օրիկ (օր): ²⁾

— Խաչկութ գիտեմ, ծակութ
գիտեմ ³⁾

Հէր (խնդու) չէրթամ իրիկ էնլմ
(կարգուեյ):

— Խելացին աւել առաւ,
ծուռն (խենթ, ցիմար) էլաւ, կաշ-
նաւ:

— Խելքս ի խմէն (հիմէն=
հիմնական),
ջուրն չաւաղանէն:

աղջկան աւելի:

Մէկին անօգուտ բարեկամը
որու բարեկամանայ, չի կրնար օ-
գուտ բերել:

Այս և կնոջ կուսները վաղան-
ցուկ են, և ոնէ վատ հետեանք
չ'են ունենար: (Հայ գիւղացիի
համար այս ճշմարիտ է):

Տղայ մը, որ ճաշելէ վերջ միշտ
խաղալու կը վազէ:

Այն քաղցրութիւնը, որ առա-
տօրէն չաղենալուն կը յաջորդէ
(անտանելի է):

Հեղնել աչն կինը կամ աղջիկը,
որ առանց կար խակ գիտնալու,
ինքն իրեն մեծ հաւանութիւն
կուտայ:

Կըսեն տունը աւելող կիները,
հոտաղներուն հասկցնելու, թէ
վեր կենալ հարկաւոր է:

Այս երեք առաձներն ալ գրե-
թէ միևնույն նշանակութիւնն
ունին, որոնցմով կը պահանջուի

¹⁾ Աին մը ոնէ օգուտ, աջամբոր, նուր իր կեանքին մէջ առած
չ'էր իր ծնւկան քահանայ Տէր Մարտիրոսին: Հակառակ քահանայի հա-
մետ ու գոհ էղող քնաւորութեան, կինը ձանձրացաւ անոր չաճախելէն և
միօրինակ խոստովանանքէն ու «ոգորմեցի» էն, ո չստանց թէ վճռած է
այլեւ իրեն չ'գալ, այլ Տէր-Արակոսին պիտի երթայ «մեզայ» տալու և հա-
ղորդուելու: Իւր ծխական քահանայ Տէր-Մարտիրոսը խնդալով անոր քն-
թաղքին վրայ, կրակ «լաւ կ'ընէ», ինչ որ աւել Տէր-Մարտիրոսին այս ան-
գամ տնէր Տէր-Արակոսին»:

²⁾ Խաչկութ, ծակութ, շուլաւ, օղաթ, թաղալ մագոտ, ծակութ, շիրտը,
խծաղ, կութնոտ եւ այլն կարի ձեւեր են, որոնցմէ ելած են հետեանց բայերը:
շուլուել, օղաթել, թաղել, մագոտել, խծաղել, խակ խաչկութ, ծակութ, ծակկութ,
շիրտը, և կութնոտ, քայր չ'ունին, կը գործածուին էնել (ընել) քայլն հետ
դուրս—մէկ անգամ ասեղի զարնուածք, խակ կթուցել կը նշանակէ թեթեւ
կերպով մը կարել, իրար կպցնել:

կամ,

— Խելք պիտի լսմնէն,
որ անըսել (դեռ չ'ըսած, չ'հրա-
մայած) էնաչ գրմէն (բոյորը
ընէ, կատարէ):

կամ

— Խելք պիտի լսմնէն դայիմ
(հաստատուն),
ուսուցած խելքն ինչ էնիմ հար
սայիմ (ամեն ատեն—միշտ):

— Խեհ (բարիք, ողորմութիւն),
կը գտնի գուր:

— «Խոնարհեցո՛ւ, «Լայրեցո՛ւ»
սլլաւ (առւր—բա՛՛, վերջացուր ի-
մաստով) «Կեցո՛ւ» (ժամերգութիւն
փոխիր):

— Խուր բերան (զոց բերան,
խոստովանապահութիւն, չ'խօսե-
լու համբերութիւն).
Քրիստոսի գերեզման:

— Խօսք կիգաչ՝
խօսք կը բերայ:

— Խօսք ջոջին (մեծին).
ջուր պղտրկին (փոքրին):

Խորոտկին (զեղեցիկին) չի տան
մտիկ.
օրօցբին (օրրան) կիտան տտիկ
(օրօցբին տտիկ տայ—օրրանի քով
նստիլ հսկել երեխային):

— Կարօն հաւանաւ (հաւանե-
ցաւ) Մարօյն,
Մարօն չ'հաւնի Կարօյն

Կը սաղմայ (ողջանայ) խանչի
պիմն (դանակի վէրք):

ուրիշէ՛ անկալս մնալու կարող
խելք և հաստատամտութիւն, և
կարհամարհուի այն խելքը կամ
մարդը, որ շարունակ ուրիշի ա-
ռաջնորդութեան, օգնութեան և
սովորեցնելուն կը կարօտի:

Բարերարը անպատճառ օր մը
իր բարիքի փոխարէնը կը գտնէ:
(Բառացի կը նշանակը—բարիքը
կերթայ, և կը գտնէ բարերարը):

Կըսուի գարնան երեկոներու
կարճատեւ ժամերգութիւններու
համար:

Պոց բերանը (խոստովանապա-
հութիւն) կը նմանցուի Քրիստոսի
գերեզմանին.— սուրբ, բարի ու
յարգելի չատկութիւն մըն է:

Խոսակցութիւնները ալլապլ
խօսքեր առաջ կը բերեն:

Խօսելը, հրամայելը մեծերու
բաժինն է, իսկ ճառայելը փոք-
րերուն:

Յանդիմանել այն կինը, որ փո-
խանակ լացող երեխան քնացնե-
լու, օրօրելու՝ սիրաբանութիւն
կ'ընէ:

Երբ անպիտան կին կամ աղջիկ
մը չի հաւանիր լաւ տղամարդու
մը հետ ամուսնանալու:

Լեգուի, խօսքի պատճառած
բարոյական վէրքը ֆիզիքական

չը սաղմայ խօսքի պրիմ¹⁾:

-- Կնիկ արծու ձեռ ընկնի՝
ու (վատ, չար) մարդու ձեռ չը-
ընկնի:

— Կնիկ կնկան սատանայ,
կնիկ կնկան քահանայ:

— Կնկան սուգն ի փողան (սրահ)
մայի սուգն ի սեղան:

— Հալիս (վիճակիս) տիրանաս
(տէր դառնաս, ինձի պէս լինիս).
Տարտիկս (ցաւ, վիշտս) խմանաս:

— Կամ (թէ) կը նեղայ (նեղալ,
չարչարել կամ մնասել),
համ կը դեղայ:

— Հայու (հայի) ձիաւոր ձիուց
լընի՝ ձին կը մոռանայ,
որ ձին հեծնի՝ զԱսատուած կը
մոռնայ:

— Հարի (մինչև) արընքտէր

վէրքէն աւելի ցաւ կը պատճառէ
և անբուժելի է:

Կնոջ մը համար անտանելի ու
մեծ չարչարանքը վատ բնաւորու-
թեան տէր էրկան հետ ապրիլն է:

Կիները միայն կարող են իրա-
րու ամեն բան, բարի թէ չար,
սովբեցնել, իրարու խօսք հասկըց-
նել — համոզել:

Կնոջ մահուան վրայ էրկները
սուգ կ'ընեն մինչև մարմինը սը-
րահ հանուէլը, ինչպէս որ տաւա-
րի մեռնելուն կը ցաւին՝ մինչև
անոր միսը սեղանի վրայ ելնելը:

Ծերունիները կ'ըսեն երիտա-
սարդներուն, երբ ասոնք՝ անոնց
ճերութեան տկարութեանը վրայ
կը խնդան. Անոր մէջ ոչ թէ ա-
նէճք, այլ օրհնութիւն մը կայ,
որով ըսել կ'ուզէ՝ «դուն ալ ինձի
պէս երկար ապրիս և ճերանաս»:

Նիւթապէս և բարդապէս մնա-
սել, ցաւցնել և միանգամայն օգ-
նել և սիրտը դրաւել գիտցող
մարդ:

Հայերը անփութ են իրենց ձի-
երը պահելու և հեծած ատեն խը-
նամելու մէջ:

Զրգարտութիւնը մարդասպա-

¹⁾ Որսորդ մը լեռան մէջ անձրև ատեն Արջին կը հանդիպի, ու բարեկամանալով հետը կը պատսպարուի անոր մազերուն տակը. Անձրևէն վերջը, երբ չոր ու ցամաք դուրս կ'ելնէ, Որսորդը շնորհակալ եմ, Արջ աղբը, կ'ըսէ, թէ և չոր մնացի ու չ'մրսեցայ քու մազերու տակ, բայց քեզմէ բուրած անախոյժ հոտը կը նեղէր զիս: Այս խօսքը . Բրջին կ'ըլլայ վերք. Որսորդի դանակը կուտայ անոր, և կ'ստիպէ զինքը վիրաւորելու փամանակէ մը վերջ այդ Արջը հոյն Որսորդին կրկին կը հանդիպի, ցոյց կուտայ իւր կողքին բացուած վերքի սպիտացած տեղը, ու կ'ըսէ անոր. «Տես թէ ինչպէս խանջալի վերքը ատող ջաջած է, բայց քու խօսքի վերքը բնաւ չի առողջանար»:

(մարդասպան) արուհիք (արիւն—
մարդասպանութիւն) մի էնայ,
դուստրին (գրպարտող) էրկուս
կ'էնայ.

—Հարի էրթըցող (գնացող—
գաղթող) շահւի,
մնացող կը պատուի (հարստութեան
մէջ տրաքել—շատ հարստանալ).

—Հարի կով նտխրէն (նախիր—
ջուղ) իգայ,
հաւ զդուցախ (հիւրը) ճամբու
կը դնայ.

—Հարի հայու «չետին խելքն»
իգայ,
առաջին խելք կ'երթայ.

—Հարուստ չ'թողայ
որ աղքատն իլայ (լալ).

—Հարս մերոց (մածուկն աման)
կիսուր (սկեսուր) ծածկոց:

—Հաց եղած տեղ մաց (մնալ,
չենայ).

—Հացի քարվան (կարաւան) ե-
կեր ա,
թացին (կաթնալին տեսակի) չ'է-
կեր ա:

—Հացն ի սէղէն (սէգ—բոյս
մը) ջուրն չաւաղէն.

—Հաւ մի դողան (թուխս
նստած),
կոժի (կարժէ) կով մի ճաթան
(կթան).

նութենէ աւելի վատ է, և անկէ
աւելի վատ հետեանքներ կ'ու-
նենայ:

Օտար երկիր գաղթողները լաւ
վիճակի մը հասնին՝ չ'գաղթողնե-
րուն չ'են կրնար հաւասարիլ:

Նեղ պարագաներուն՝ հաւ մը իր
հակթով աւելի պիտանի կրլայ,
քան կով մը:

Ամէն հայ առաջին գործողու-
թեան կը սխալի. Փորձը միայն
լաւ խելք կը բերէ հալին, բաց
այն ատեն գործելու առիթները
ձեռքէ կ'ելնին: Ասոր կ'ըսեն «հա-
յու չետին խելք»: Քիւրդերը կ'ըսեն
«հայու չետին խելք ինձի եղներ»:

Հարուստները աւելի դժգոհ են
իրենց ապրուստին վրայ, քան աղ-
քատները:

Երբ սկեսուր մը իր հարսի պա-
կասութիւնները կը ծածկէ:

Ամէն մարդ իրեն շահաւոր ե-
ղած տեղը կը մնայ. կամ այնպի-
սի տեղ մնալու պատուէր ընդու-
նել:

Հաց յ'ունեցողին հաց գտնելը
դիւրին է, իսկ թացանին (կաթ-
նալին արդիւնքներ) գտնելը դժ-
ուար:

Ինչպէս աւաղէն բոլսած ջուրը
ընտիր է, նոյնպէս սիգալին տե-
ղերու հացը (ցորեն):

Տես վերին առաձի բացատրու-
թիւնը «Հարի կով նախրէն ի գայ:

—Հաւն որ հաւ ա,
որ ջուր խմայ՝
Աստուած կ'իշխայ (հ'աշէ կը նայէ):

Հէր (հայր) հասի (հասնիլ—մեծ-
նալ արբույնքի հասնիլ),
տղէն (տղան) հանդի (հա՛մ գլիլ—
մեռնիլ):

—Հին հաւուն (հաւին) «քշա՛,
քշա՛» (հեռացնելու ձայն)
քաժայ (նոր) հաւուն ճաւ, ճաւ
(կանչելու ձայն):

—Կիւանդ՝ չ'է հիւանդ
հիւընդի տէրն ա հիւանդ:

—Ձին, կին, գինին
շատ մանուկ կը հանեն արեւէն
(արեւէն հանել—կեանքէն հանել,
գրկել—սպանել):

—Ձրդաթի, ապրի,
մ'ընկի մեռի (մի՛ ընկնիլ մեռնիլ):

—Ճախել (երիտասարդ) ա, կը
վէլայ (կը վալլէ)
իմալ (ինչպէս) ուզայ՝ էմալ (այն-
պէս) կը քէլայ (քսւլլել):

—Ճիժ մահանայ (երեխան
պատորուակ)
մամ (մայր) կշտանայ:

—Մալիմ (տաւար) պիտէր
(պէտք էր) տէր,
որդուն պիտէր հէր (հայր):

—Մալմ որ տէր չ'ըլմնի (տէր ոչ
չ'նմանի) եամ (կամ) գողաժուրիկ
ա (գողցուած), եամ գողաժուրիկ ա
(գտնուած):

—Մահ մօտ,

Միշտ շնորհակալ ըլլալու ենք
Աստուծոյ, իր ամենափոքր բարի-
քին համար իսկ, օրինակ առնե-
լով հաւէն, որ փոքր բան մէջ:

Կ'ըսուի այն ծոյլ տղայոց համար,
որոնց հայրերը չարայար կ'աշխա-
տեն, իսկ իրենք անգործ կը պը-
տըտեն:

Երբ նոր բարեկամը հինէն ա-
ւելի կը սիրուի ու կը չարգուի:

Հիւանդ ունեցող ընտանիքի մը
բոլոր անդամները հիւանդէն աւե-
լի նեղ վիճակ մը կ'ունենան:

Անփորձ երիտասարդները զայ-
թակղեցնելու և անոնց կեանքին
սպառնալու հօգոր միջոցներ են
կնոջ, ձիու և ուղեկից ըմպելիքի
սիրահարուելը:

Աղբուստ ճարելու համար չա-
փազանց իշնալ ելնել պէտք է:

Երիտասարդներուն հաճելի և
չարմար կը թուի իրենց ընթացքը:

Երբ մայր մը իրեն ուտելու բան
մը կ'ուզէ, երեխան պատրուակ
բռնելով:

Տէրերը միայն կրնան իրենց
կենդանիները լաւ դարձնել, և
հայրերը՝ իրենց որդիները կրթել:

1) Ամէն տաւար կամ առարկայ
(կարծես) իր տէրոջ բնաւորու-
թիւնը կը ցուցնէ. 2) Վատ վար-
պետի գործիքը նոյնպէս վատ
կ'ըլլայ:

Մարդու մահը կը պատահի չան-

իսան (մարդ) անաւօտ (անհաւատ):

—Մամու (մօր) բաղդ,
աղջկայ բախր (զահ—բաղդաւո-
րութիւն իմաստով):

—Մանէն *) մանած (մանուած)
պատէն կախած:

—Մարաք ունիս,
կարաք ունիս:

—Մարդն ի չէրան (էրան—
չարդախաւն ցորեն քամել, երնել)
մալն ի դերան (գերան քաշելու
մէջ):

—Մարդ շուն եղնի,
ու անտէր չ'եղնի:

—Մարդու աչքն եղնի,
ու անուն չ'եղնի:

—Մացեր (մնացեր է) չորս կար
վրը կարին, պողպատն ու ազին,
Աստուած արեւ տայ՝ (ինձի կեանք թեան,
տայ),
կը հասում (կը հասցնեմ) կանաչ
կիրակին ¹⁾).

կարծակի և չ'հաւատացուած պա-
րագաներուն:

Երբ աղջիկ մը մօր պէս ան-
բաղդ կ'ըլլայ:

Ձ'պէտք է ծաղրել ուրիշի ֆի-
զիքական թերութիւններ, որպէս
զի ինքն ալ չ'ունենայ այդպիսի
թերութիւն մը:

Երկրագործի ամենէն կարևոր
շինութիւնը մարաքն է (չարդի
ամբար), ուր կը պահուի իր անա-
սուններու կերակուրը. առանց մա-
րաքի կը փչանայ չարդը, ու կը
սատկին անասունները, զրկելով
երկրագործը իր ապրուստէն:

Մարդուն լաւ* (ուժեղ, դիմաց-
կուն) ըլլալը երան ընելու (ցորեն
քամելու), և տաւարին՝ գերան
քաշելու մէջ կ'ըլլայ:

Անք և անպաշտպան մարդը
ամենաստոր կենդանիէն աւելի
արգահատելի է:

Մարդու ամենակարևոր անդա-
մի—աչքի պակասութիւնը աւելի
լաւ է, քան վատ անուն ունենալը:

Նեղնել կին կամ աղջիկ մը կար-
ու ձևի մէջ ունեցած տկարու-
թեան, ծուլութեան համար:

*) Ուրիշի ֆիզիքական թերութեան վրայ խնդալը, միշտ ծաղրելով լի-
շելը, մանաւաճառով կը բացատրուի:

¹⁾ Անքահայրը հագուստ կուտայ իւր անամօրը կարելու: Եսէն ատեն
երբ կը հարցնէ թէ «կարած լմեցած է», ջանաւէր անամայրը կը պատաս-
խանէ: Զուտը ջան մանցեր չորս կար վրը կարին, փողպատն ու ազին, Աստ-
ւած որ արեւ տայ, կը հասում կանաչ-կիրակին: Որ կը նշանակէ նաև.—
ծոյլին ու անընդունակին որչափ ալ ժամանակ տրուի, կատարելիք գործին
մեծագոյն մասը դեռ անկատար կը մնայ:

—Մենի ասուկ (ըսածը)
պզտկի (փոքրի) լսուկ (լսածը):

—Մեղք լալով,
պարտք տալով:

—Մենք մեր մէղ (մէղ՝ մտա-
ծութիւն)
Աստուածն ուր մէղ:

—Մեռել (մեռած մարդ) յարեր
(յարութիւն առած)
մարդ կը լարեր (հալածել):

—Մեռնի քու կնիկ,
աւիրի (աւերի) քու տնիկ (տնակ):

—Մէկ մէկելի բասն որ էնայ
(մէկը միւսի վրայով երբ խօսի)
եան (կամ) դուռն ա
եան յերդիսն ա (երդիս—երգ):

—Մնացած (կենդանի մնացող)
հըտ գնացած (գնացողի—մեռնողի
հետ):

—Մի սիրիբ քուդ սիրելի,
մի տնկիր տունկ սալորի,
մի ցանիր արտ գետինի (գետե-
ղերքայ):

—Յետին բանիկ (բան—գործ),
հոգեհանիկ (հոգի հանող):

Ամէն բան, բարի կամ չար,
փոքրերը մենքէն կը սովորին:

Ամեն դործ կատարելով և
պարտքը վճարելով կը վերջանան.

1) Մենք մեր շահերու համա-
ձայն կը մտածենք, բայց Ես-
տուած իր ուզածին պէս կը կամի:

2) Չվստահիլ գործի մը համար
եղած խորհրդակցութեան և ցոյց
տրուած միջոցներու վրայ, այլ ըո-
պասել Ստուծոյ տալիք աջողու-
թեան:

Ծանր հիւանդութենէ առող-
ջանալ և յարութիւններ ընել:

Տուներու շինութիւնը և գեր-
դաստանի գոյութիւնը կիներէն
կախուած է, կը քայքային անոնք,
երբ կինը մեռնի:

1) Երբ մէկը տեղ մը կ'երթայ
այն ժամին՝ երբոր իր վրայով
կը խօսին հոն: 2) կը հաւատան
թէ երբ մարդ մը ուրիշի մը տան
պիտի երթայ՝ տնեցիք նախազգա-
ցումով կը չիշեն եկողը, և անոր
վրայ կը խօսին:

Չարամաղթութիւն մը, որով կը
փափագին որ մեռնողի մը ազգա-
կաններն ալ մեռնին:

Քիւրդը բարեկամ չի կրնար
ըլլալ. ինչպէս սալորի տունկը շա-
հաբեր, փոփոխական կլիմայէն
շուտով վնասուելու համար, և
գետեղերեայ արտը արդիւնաւէտ,
ամէն ատեն գետէն ողողելուն
համար:

Գործին վերջաւորութիւնը միշտ
ձանձրոյթ կը պատճառէ և ծանր
կը թուի:

—Յօրէ լաճ (մանչ), յօրէ տղայ,
յօրէ (մի աւուր մէջ) երթայ ջա-
ղաց ու գնայ:

—Յօր ջոջութեն (մեծութեան,
ծերութեան օրը),
Ոռակութեն (խայտառակութիւն):

—Նստի՛ր էնոր կուշտ (անոր
քով) որ լացու (լացնէ քեզ),
մը նստի՛ր (մի նստի՛ր) էնոր կուշտ՝
որ խնդացու:

—Քատ դատողին (աշխատողին)
շալէ (մազէ գործուած) շապիկ,
քիչ դատողին շաքէ (մետաքս)
շապիկ:

—Քատ մի սիրեր՝ ատել կայ,
շատ մի ատեր, սիրել կայ:

—Քատ ուտելուց, շատ խմելուց.
աչքեր ուռել շատ քնելուց:

—Քատ վրը շատին,
իշու պոչն էլ աղքտին,

—Քեմ (սեմ) շլորի (սալորի
փայտէ) կիթոց (կովկիթ) գլորի:

1) Երբ կը պահանջուի անմի-
ջական և մեծ արդիւնք դեռ թե-
րի գործողութենէ մը:

2) Երբ մայր մը իր փոքրիկին
համար կ'երազէ, որ մեծ գործեր
կատարէ:

(Կ'ըսուի այն ատեն) երբ ծեր
այր կամ կին մը կ'ուզէ ամուսնա-
նալ կրկին, կամ չար օրինակ դառ-
նալ:

Նախատողը աւելի անկեղծ է ու
ուղղութիւն կը փափաքի, քան
գովացողը:

Կեանքի անարդար կողմ մըն ալ
այն է, որ չարաչար աշխատողը
վատ կ'ապրի, իսկ քիչ աշխատո-
ղը՝ շատ լաւ:

Սիրոյ և ատելութեան մէջ չա-
փազանցութիւնը վտանգաւոր է,
մի գուցէ չարաչար զղջայ մարդ՝
երբ վերցուի սէրը, կամ ատելու-
թիւնը:

Երբ մէկը անգործութենէն,
շատ ուտելէն և շատ քնանալէն
հիւանդի կերպարանք կ'ստանայ:

Ամէն առտու և ընտիր բաները
հարուստի բաժինն են, իսկ աղ-
քատին ոչինչ:

Երբ անշնորհ կին մը ամէն ա-
ռարկայ իր ոտերով և հագուստի
փեշերով կը շրջէ կը կոտէ անըզ-
գուշութեամբ: Իսկ եթէ տան մը
մէջ մէկէն աւելի են այգալէս ան-
շնորհքներ՝ կ'ըսեն. «մեր շեմ (սեմ)
ջրլորի եա, կը հանայ էղալէ»
ներս—որպէս թէ լանտիւններ
մէն է, որու վրայ անցնողներ
անշնորհ եւան:

— Զինականին (գիւղացի) մեղին
(մի լինիր) Երբիք (ընկեր),
կը բերայ գալ *) (հիւսսի) մի
նըւիկ (բանջար),
կ'եղնի քրդի խիկ:

— Ոն (ով) ումուհւով (յոստով)
ապրեցուցեր,
սով գէնի (զայն) սատկեցուցեր:

— Ոն հարցուց (հիւանդը հարց-
նել, այցելել) էն սաղցուց (ողջա-
ցնել):

— Ոն սաղցուց (հով առողջացուց),
«էն որ հարցուց»:

— Ոտաց (ոտքի) մուցար
ոչ խըլխի (ուրիշի) մուցար:

— Ոտով ընկիր, որ եղնիս,
լեզուով մընկիր, որ չ'եղնիս:

— Որ գիւնէր (գիտնար) չառաջին,
թի (թէ) Բնչ կ'ըսէր չետին՝
չառաջին գուր (իւր) բերան չ'բա-
նէր (բերան բանալ — խօսել):

— Չարուն (չարին) չար,
բարուն (բարիին) տխմար:

— Չարըրկա (չարչա, է) մարմին,
գորանայ հողին:

— Չաւորնաս **) (թէ չես հաւա-
տար, կամ մի հաւատար) սրտի
սըռեկ (զաղտնիք),
իրիշկա (նայէ, տես) երսի (զէմ-
*) ուանգեկ (գոչնէն):

*) Կոթիկունները վայրի թաքմ բանջարները ծամի հիւսկիւններու պէս
կը գործեն, ապա Կոթիկուններն ծմուտած համար: Եւս հիւսկիւնները գաւ կըսուի:
**) Բայց աշտեղ կը անակէ, եթէ չգիտես:

Յիմարին հետ բարեկամանալը
վնասակար է:

Յուսով ապրողները միշտ յու-
սախար և դժբաղդ կ'ըլլան:

Հիւանդին միշտ այցելել, հարց-
նել, և կալեկցել առողջանալու
չափ օգտակար և ազնիւ գործ է:

Լաւ է անձամբ տեղ մը երթա-
լու և գործ մը կատարելու յոգ-
նութիւնը կրելը, քան ուրիշին
ապաւինելու անհաճութիւնը:

Ոտքի սխալ քայլերը կ'ուղղի,
խիկ լեզուի սխալներ՝ երբէք:

Մարդ եթէ գիտենայ որ իւր
փափաքի համաձայն չ'պիտի պա-
տասխանուի իրեն՝ չ'խօսի ան-
շուշտ:

Մարդ մը, որ քաջ է չար խօսա-
լու և գործելու, իսկ բարին գիտ-
մամբ կ'անդիտանայ:

Մարմինը ճնշել, ինքզինքն զրկել
վայելքներէ, պահելով ու աղօթ-
քով ժամանակը՝ անցնել՝ հողին
գորացնելու, փրկելու համար:

Ամէն մարդու զէմքի փոփոխու-
թիւնները, շարժումները կը չափո-
նեն անոր նկարագրերը և սրտին
զաղտնիքները:

—Ձր խաղաչ կարմրու որիկ (կարմիր հագած—լաւ հագնուած իմաստով),

կը խաղաչ կշտափորիկ (կուշտ կերածը),

—Ձր նմանէն (չը նմանէին),
չը խնամէն (չէին խնամենար — խնամի, բարեկամ, ընկեր դառնալ),

—Ձրսեն թի «էշ ա»,
թըղ ըսեն թի «գէշ ա»:

—Ձր տեսայ քօղքն երեսին,
կը տեսնեմ կուժն (ջրի սափոր) ի թևին ¹⁾:

—Ձաբուն՝ (բարկացկոտ) հետ կաց (հետը կացիր),
կակլոց (հանդարտ բնաւորութիւն) չետ մաց (չետ մնացիր),

—Ձուտողաց (չ'ուտող, չ'վայեցողներու) մալն (ունեցածը) ուտողաց:

Ձուր (մինչև) աչքով չ'տեսնիմ,
հոգով չ'վճարեմ (չը հաւատամ իմաստով):

—Ձուր ծառ ծաղկաւ ընդարձակի-
ծաղիկ չորացաւ իմաստ ունի.

—Ձօլախ (կաղ) Ամիրխան,
էդ ումուս (այդ յոյսը) սրտէդ խան (հանէ):

Կշտացած մարդը աւելի ուրախ տրամադրութիւն ունի, քան լաւ հագնուածը, որ անօթի է:

Նման բնաւորութիւն կամ ուղղութիւն ունեցողները միայն կըրնան բարեկամանալ, իրարու համակրել և սիրել:

Ձար անուն լաւ է քան քիմար անունը:

Նոր բաները հետաքրքրական կ'ըլլան միայն, իսկ լիակատար ծանօթութիւնը հնացած ատեն միայն կարելի է ձեռք բերել անոնց մասին:

Բարկացոտ տարդը աւելի անկեղծ և անվտանգ կ'ըլլայ, քան հանդարտ բնաւորութիւն ունեցողը:

Իրենց հարստութիւնը, ունեցածը չը վայելող կծծիներու ամէն ինչը ուրիշներուն կը մնայ:

Բան մը տեսնելով միայն հաւատացող մարդ (Թոմաս առաքիլալի պէս):

Գործի մը մէկ մասին աջողութիւն երբ արդէն կարևոր մասը ոչնչացած կ'ըլլայ

Խուհուրդ տալ մէկին թողնել պարապ յոյսերը, որ նա ունի անիրականալի նպատակի մը համար:

¹⁾ Մարդուն մէկին կ'ըսեն որ ելնէ հաքսանիքը և պսակ գնացող հարսը տեսնէ, դառու-զուռնալի ածելու և խաղալու ատեն:—Նիմայ հալաչ հարսի երեսին քօղ կայ լաւ չ'տեսնուիր, հանդարտ կերպով կը պատասխանէ մարդը, չետոյ երբ կուժ թևին դրած աղբիւրը ջուր բերելու կ'երթայ, այն ատեն լուկրնամ տեսնել, որովհետև երեսը բաց կ'ըլլայ: Այս պատասխանը ծնունդ տուած է վերոյիշեալ առածին:

— Պանիր չ'կտրաց (զանակ մը)
մաճնի (մաճուն) զոււման ա
(թ շնամի):

— Պատրաստիր (պատրաստ կե-
ցիր)
մը՝ վնասիր (մի վնասուիր—որ
չ'վնասուես):

— Պէտքն (պիտանին) ի հող
(թաղուած):
անպէտքն ի հող (կենդանի):

— Քուրն ընկեր առւըներ (առու)
սէրն ընկեր պառւըներ (պառաւ):

— Քուր կիզաց (կուզաց),
ոսկի կը բերաց.

— Սար ու ձոր
իրեցու (երեց—քահանայ) փոր.

— Սև զաց նըսին (ուտելու
համբերութիւն),
որ չ'բերաց թուքն չ'երեսին:

— Սև սապօնով,
խև խրատով:

— Սէր չ'երիշկաց (չ'նայեր) հաց
ու տաճիկ,
նիկար (սիրտ—մայրական սէր ի-
մաստով) չ'իշկաց (չ'նայեր) լաճն
(մանջ) ու աղջիկ,
խելք չ'իրիշկաց մեճն ու պղտիկ:

— Սրտի սիրուկ (սիրածը),
տէրտորջ (տէրտէրի) պսակուկ
(պսակածը):

Կ'ըսուի զանակի մը. որ պա-
նիր իսկ կտրելու չափ սուր չ'է:

Պատրաստ և զգուշ մարդը վը-
նասներ չի կրեր:

Երբ օգտակար մարդը կը մեռ-
նի և անպիտանը կը մնայ կեն-
դանի:

Երբ պառաւները, կամ ժամա-
նակին անցնող մարդիկ սէրի
և ամուսնութեան վրայ կը մտա-
ծեն:

Կ'ըսուի ջաղացք ունեցող մար-
դուն, որ մեծ օգուտներ կը քաղէ:

1) Քահանաներուն կ'ըսուի, որ-
պէս կատսկ, քիշելով անոնց վե-
րագրած շատակերութիւնը:

2) Իսկ լուրջ կերպով ցոյց կը
տրուի անոնց խոստովանապահու-
թիւնը:

Ուտելու անհամբերութիւնը պա-
տիւ չ'բերող բնաւորութիւն մըն է:

Անուղղաց մարդը խրատներով
չ'իշտուի, ինչպէս սևը սապօնով
չի ճերմկնաց:

Սէրը կոչը է, չի կրնար ընտրու-
թիւններ ընել, ինչպէս ծնողական
սէրը, որ չի կրնար թերութիւններ
նկատել, և զաւակներու մէջ տար-
բերութիւններ դնել. իսկ խելքը չի
ընտրեր մեճը կամ փոքրը:

Յոյց տալ, որ իրար սիրող զոյ-
ղին համար պսակը երկրորդական
կարևորութիւն ունի, պսակը սէրը
չի աւելացներ:

—Վայ հախին (արդար, իրա-
ւացի),

վայ նահախին (անարդար, անի-
րաւ)։

—Վայ հոգիս՝ ընկնի որդէն.

վայ մարմինս, ընկնի հեկում (բը-
ժիշկ)։

—Վար վարի (հերկը հերկեցի),
վարոց (հիպոտ) դրի (գետին դնել)։

—Վազդեցմբ ես (շտապել.)

յետ մանցեր ես. (մնացեր ես)։

—Վիր (որու) կայ լիք հորով
հաց (ցորեն)

չուտայ (չ'ուտեր) կուշտ փորով հաց։

—Վիր տաշ (տաշուածք) կայ
ի սուն (սխնի վրայ),

ծուռ կայ ի տուն։

—Տէլն (քաճ շուն) որ քօնթայ
(շնայ),

ֆօխակ (արու շուն) Պաղտըտու
(Պաղտատէն, շատ հեռուէն) կիզայ։

—Տէն (այն կողմ-հեռու) գնա,
Տիճ տուող (մայր)։

տէս (այս կողմ-մօտ) արի (եկու),
պաք տուող (կին)։

—Տըւինք փարէն (դրամ),

խըլըսանք (ազատուեցանք) չարէն։

—Տուն որ կատու մի չ'եղնի,
էն տուն կատուն մի չ'աժի (յարժեր),

—Տուր, ու տես,

լաւ ա ձեճես,

ոչ հարցուցես (հարցնես)։

Երբ արդար մարդեր լանցաւորի
փոխարէն կը պատժուին։

Որդիի խնամքին ինկած ճնող-
քը և բժշկի խնամքին լանձնուած
հիւանդը անբաղդ են, շատ քի-
չերը չ'են վնասուիր։

Ծերանալ կամ գործէ հեռանալ։

Զտապացողը ո'ւ է գործի մէջ,
յետ կը մնայ. գոհացուցիչ արդիւնք
չի ունենար։

Կ'ըսուի կ'ծծի հարուստներուն,
որոնք ինքզինքնին կըզրկեն լաւ
ապրելէն։

Յիմարութիւն է տան սխները,
գերանները, պատերը և կամ կա-
րասիները տաշել, փորփրել, վնա-
սել, գուարճանալու մաքով։

Սահաւատարիմ, անբարոյական
կիներ ամէն տեղէ կրնայ ճարել
իրեն գոհացում տուող մարդը։

Երբ մարդ մը աւելի սէր, խը-
նամք ցուց կուտայ կնոջ, քան
մօրը

(Երբ պարտք մը կը վճարուի).
պարտքէն ազատուելը մեծ փոր-
ձանքէ մը ազատուելու անդոր-
րութիւնը կուտայ խղճին։

Ընտանի կենդանիներ ունենալը
տան շինութեան անպաշտօն են
(գիւղացիներու համար)։

Աարօտին տալ առանց հարցնե-
լու։

Յաճր նստի, որ բանցրնաս.
բանցր մը՝ նստի, որ ցածրնաս (Խի
կարին կը վերադրուի այս առածը).

Փշի (փուշ) շուքն ու փեսին
(փեսացին),
փշին լաւ ա, խրնճ (քան) փեսին.

— Փարէն (դրամ) Թըղ ինձի եղ-
ղնի (յինի),
մեռել կռուպակոն *) եղնի. (կ'ըսուի
նաև Թուրքերէն).

— Փոր է
լսօ (լսօմ) հոր չ'է:

— Փորու (փորի) փութա,
երսի (երեսի) Թութա ա.

— Քանի բան (գործ) հնէնայ
(շնանայ),
տէր շնէնայ (չարանայ, վատնայ).

— Քանի իմ օխտը (դէմք, պա-
տեր) տիտար էր,
քառասուն քե (քեզի) պէս շիւար
էր (կըհիանար իմատոսով).

— Քիչ բարձ (բարձիր=բեռը),
շուտ դարձ (դարձիր).

— Քիչ-քիչ կեր, որ շատ ուտես,
շատ-շատ մեռտեր, որ քիչ ուտես:

1) Խոնարհ բնաւորութիւն ու-
նենալը ազնիւ բան է, իսկ մեծամ-
տութիւնը անազնիւ. 2) ստորին
վիճակէ մը, կամ տեղէ բարձրա-
նալը պատիւ է, իսկ բարձրերէն
ցածրալը անպատուութիւն:

Փեսաներու պաշտպանութիւնը
(իրենց աներ և զոքանչին) աւելի
ոտոյին է, քան փուշի պատուա-
բան տալը:

Երբ մարդ մը կուզէ գործէ մը
շահ ունենալ, առանց հոգ ընելու
անկէ առաջ եկած ուրիշին վնասը.

Ուտելու մէջ միշտ չափաւոր
լլալու է, և ոչ ամէն բան փորը
լեցնել հորի պէս:

Երբեմն փորի և ախորժակի պա-
հանջներուն գոհացում տալը
չանդամանութիւններ կրբերէ մար-
դու երեսին:

Գործ մը որչափ ուշացուի, աչ-
նչափ վնասակար հետեւանքներ
կ'ունենայ:

Երիտասարդութեան ատեն հիա-
նալի գեղեցկութիւն ունեցող կին,
որ ծերութեան ատեն ուրիշներէ
կը հեղնուի, և կը պարծի իւր
նախկին գեղեցկութեան վրայ:

Ձը յօգնելու, յարատեւելու և ա-
ջողելու պայմանը կամաց-կամաց
և քիչ-քիչ գործելն է:

Չափաւոր ուտել, խմել և հագ-
նիլը երբեք կարօտութեան մէջ
յի ձգեր մարդը:

*) Երբ մռտները իրենց գեղեզմաններէն կիչնեն ու դուրս կը մնան, կամ
ուրիշ տեղ կը Թաղուին, կըսուի «կոուպակոն եղան» (առանց գեղեզմանի): Եյս
բան խզելի դէմ է, և մեծ մեղք ճանչցուած է: Մեռածներուն անիծելու
համար կ'ըսեն, «կոուպակոն եղնի»:

—Քուն ուրին (իրեն) կը քնի,
երազ խղիմ (ուրիշին) կը տեսնի:

—Քուրդ (քիւրտ) շուն ա (չա-
րագործ).
ուր խօսք մանեռւ ա (անուանի,
երեւելի *):

—Քուր (քոյր) ու քուր,
ոչ աղբէր ու քուր:

—Քրիստոս յարաւ (յարիաւ),
ժամեր ժամերգութիւններ տա-
րաւ:

—Քօղբն երեսին, էրնեկ (երա-
նի) փեսին (փեսային),
քօղբ վերցուի, սև գայ փեսին:

—Օր կ'երթայ,
աւուր դասեն (փորձանք) չ'երթայ:

Հեղնական երբ մէկը ուրիշ-
ներու մասին երազներ կը տեսնէ
քնի մէջ:

Քիւրտերէն խօսքերը, իմաս-
տալից են:

Քոյրը աւելի կը սիրուի քոյրէն,
քան եղբօրէն:

Մեծ զատիկէն չետոյ, ժամեր-
գութիւններու կարճ ըլլալուն կը-
սեն այս առածը.

Կըսուի տգեղ հարսի մը համար,
որու քօղը կը ծածկէ իր տգեղու-
թիւնը, և հաճելի կ'ընէ փեսային.

(Գիւղացին կը հաւատայ թէ
ամէն որ իւր առանձին նախա-
սահմանուած անխուսափելի փոր-
ձանքն ունի մարդերու համար
Կըսուի այս առածը երբ մէկին
փորձանք մը կը հանդիպի, ցոյց
տալու համար թէ անկարելի էր
խուսափել անկէ, պէտք էր ան-
պատճառ տեղի ունենալ.

*) Այս առածը կը'ըսուի այն ատեն, երբ քիւրդերէն առած մը ըսուի
խօսակցութեան կամ գործին յարմար: